

TOIVOA TALOUSONGELMIIN

Osallistujien kokemuksia Vaateri- ryhmämuotoisesta talousohjauksesta

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, Sosiaalialan koulutus

Kevät, 2018

Jorma Koski-Lammi

Sosionomi (AMK)
Visamäki

Tekijä	Jorma Koski-Lammi	Vuosi 2018
Työn nimi	Toivoa talousongelmiin, osallistujien kokemuksia Vaateri-ryhmämuotoisesta talousohjauksesta	
Työn ohjaaja	Outi Välimaa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää ryhmämuotoiseen Vaateri talousohjaukseen osallistuneiden kokemuksia ryhmästä sekä heidän taloustilanteestaan. Työni toimeksiantajana toimi Elämänlaatu Ry, joka on Vaateri-ryhmien toteuttaja.

Työni tietoperustassa käsittelin taloutta velkaantumisen, sen vaikutuksien ja ylivelkatilanteeseen saatavan velanhoidon tuen näkökulmasta sekä ryhmään liittyviä keskeisiä käsitteitä, kuten kokemusasiantuntijuus, vertaisuus, voimaantuminen ja elämänhallinta. Samassa yhteydessä esittelen myös talousohjauksen ryhmän sisältöä. Opinnäytetyöni on laadullinen ja tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla neljää ryhmään osallistunutta henkilöä. Aineisto analysoitiin käyttäen kategoria-analyysiä.

Tuloksista käy ilmi ryhmän myönteinen vaikutus velkaongelman selvittelyn tukena sekä ryhmää vetävien talousohjaajien suuri merkitys velkatilanteen ratkaisujen löytymiselle. Haastatellut ovat myös halunneet jatkaa oman ryhmänsä jälkeen toimintaansa vertaisena.

Opinnäytetyöni johtopäätöksissä on nähtävissä Vaaterin tai sitä vastaavien palveluiden merkitys ylivelkatilanteessa olevien tukemiseksi sekä nykyisen palvelujärjestelmän riittämättömyys osalle velkaongelmaisista. Vertaisryhmän käyttö oman velkatilanteen selvittelyssä ei ole tyypillistä, mutta se näyttäytyy aineistoni perusteella toimivalta mallilta.

Avainsanat Talousohjaus, ylivelkaantuminen, vertaisuus

Sivut 34 sivua, joista liitteitä 1 sivua

Bachelor of Social Services
Degree Programme in Social Service

Author	Jorma Koski-Lammi	Year 2018
Subject	Hope in times of financial problems, participants' experiences of Vaateri- financial counseling groups	
Supervisor	Outi Välimaa	

ABSTRACT

The aim of this Bachelor's thesis was to examine participants' experiences of the financial counselling group Vaateri and its effects on their financial situation. The thesis was commissioned by the association Elämänlaatu ry. that organises the groups.

As the theoretical background, the concepts of indebtedness, its effects and debt services are discussed. Central concepts regarding groups, such as expertise by experience, peer support, empowerment and life management are also defined.

The thesis is a qualitative research and the research material was gathered by interviewing four persons who took part in the Vaateri groups. The material was analysed by using category analysis.

The results show that the group had an extremely positive effect on the lives of the interviewed persons. The interviewed persons also wanted to continue as peer support providers after their own debts had been sorted out.

The conclusions point out the importance of Vaateri groups and other similar activities in supporting people with excessive debt. They also show the inadequate measures of the current services for many persons in such financial situation. The peer group activity is not typical in sorting out financial problems and indebtedness, but according to the research material and results, it appears to be successful.

Keywords Indebtedness, Peer support, Financial counselling

Pages 34 pages including appendices 1 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VELKAANTUMINEN	2
2.1	Ylivelkaantumisen käsite	2
2.2	Ylivelkaantumiseen johtaneet velat	2
2.3	Ylivelkaantumisen syitä	3
2.4	Ylivelkaantuneiden palvelutarve ja velkaantumisen vaikutukset.....	4
3	TUKI VELKATILANTEESSA	5
3.1	Talous- ja velkaneuvonta	5
3.2	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä	6
3.3	Muita toimijatahoja	7
3.3.1	Takuusäätiö.....	7
3.3.2	Sosiaalinen luototus.....	7
3.3.3	Suomen evankelis- luterilaisen kirkon diakoniatyö	8
4	VAATERI-TOIMINNAN JA KESKEISTEN KÄSITTEIDEN KUVAUS	8
4.1	Kokemusasiantuntija, vapaaehtoinen, vertainen.....	9
4.2	Empowerment	10
4.3	Elämönhallinta	11
4.4	Vaateri- ryhmämuotoinen talousohjaus.....	11
5	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET.....	13
6	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	14
6.1	Opinnäytetyön taustaa ja tutkimuskysymys.....	14
6.2	Tutkimusaineiston hankinta ja kuvaus	15
6.3	Laadullinen tutkimus	15
6.4	Kategoria- analyysi.....	16
6.5	Analyysin toteutus	17
6.6	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys.....	17
7	TUTKIMUSTULOKSET	18
7.1	”Kaikki oli kanssakulkijoita” - osallistujien kokemukset omasta ryhmästä	19
7.2	”Ne istuu vieressä tarvittaessa” – kokemuksia vetäjistä	20
7.3	”Ennen mä heitin ne laskut roskikseen”- eläminen velkaisena.....	22
7.4	”Nyt kun tulee rahat, mä maksan ekana laskut”- nykyinen taloustilanteeni	24
7.5	”Tän mahdollisuuden mä haluan antaa tosi monelle” - kokemukset vertaistuen antamisesta.....	25
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	26
9	POHDINTA.....	28
	LÄHTEET	30
	LIITTEET	
	Liite 1 Haastattelun runko	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni toimeksiantajana toimi Elämänlaatu ry. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää ja tukea syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhanalaisten mahdollisuuksia kiinnittyä yhteiskuntaan ja sen palveluihin sekä parantaa heidän elämänlaatuaan yhteisöllisellä ja tavoitteellisella toiminnalla. Keskeisiä toimintoja ovat kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen, Vaateri-ryhmämuotoinen talousohjaus sekä uutena hankkeena sähköisessä viranomaisasioinnissa tukea tarvitsevien ohjaava projekti Ankkuri. Opinnäytetyöni toimeksianto sijoittuu tässä kokonaisuudessa RAY:n ja sittemmin STEA:n rahoittamaan projektiin: Vaateri-ryhmämuotoinen talousohjaus.

Ylivelkaantuminen on 2000-luvun pitkäkestoisen taantuman myötä lisääntynyt ja aihe tulee lähelle monia eri sosiaalialan tehtävissä toimivia. Tästä johtuen Vaateri-projektin tarvetta on yhdistyksessä kartoitettu laajan yhteistyöverkoston kautta ja sen kohderyhmäksi on kartoituksen perusteella valikoitunut osallistujat, jotka jäävät kunnallisen talous- ja velkaneuvonnan tai muiden tunnettujen talous- ja velkajärjestelypalvelujen tarjoajien toiminnan ulkopuolelle tai keskeyttävät näiden palvelun.

Vaateri-ryhmämuotoisen talousohjauksen projektisuunnitelmassa olennaisena osana oman velkatilanteen selvittelyn lisäksi on vertaisuus ja vertaisohjaajakoulutus. Vertaisohjaajat voivat toimia halutessaan muiden hankkeen osallistujien tukena ja olla mukana järjestämässä toimintaa hankkeen puitteissa. Päämääränä on, että vertaisohjaaja pystyy välittämään muille osallistujille niitä oivalluksia ja sitä osaamista, jota hän on saanut oman tilanteensa hoitamisen kautta ja vertaisohjaajakoulutuksen avulla. Tarkoituksena on vertaisuuden kautta aktivoida osallistujia vaikuttamaan itse omaan elämäntilanteeseensa ja tuoda uskoa tilanteen arvioimiseen ja sen hoitamiseen. Vertaisuuden käyttö talousongelmien hoitamisen työvälineenä on myös uusi tapa lähestyä velkaongelmaa.

Vaateri-projektiin on mahdollista osallistua myös ilman henkilökohtaista velkaongelmaa osallistuen vertaisohjaajakoulutukseen sekä toimien vertaisohjaajana. Opinnäytetyöhöni olen haastatellut kuitenkin vain niitä osallistujia, jotka ovat olleet mukana selvittelemässä myös omaa velkatilannettaan, koska tavoitteenani on mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva talousohjauksen ryhmästä.

2 VELKAANTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen opinnäytetyöhöni liittyviä käsitteitä, kuten ylivelkaantumista sekä sen keskeisiä syitä ja vaikutuksia.

2.1 Ylivelkaantumisen käsite

Velkaantuminen herättää monenlaisia mielikuvia. Osaltaan velka voi liittyä elämässämme myönteisiin hankintoihin ja toisaalta ylivelkaantuminen saattaa tarkoittaa näiden asioiden menettämistä ja oman talouden kaatumista. Velkaantuminen ei siis välttämättä kerro heikosta taloustilanteesta, vaan saattaa olla merkki pikemminkin hyvästä maksukyvyystä. Luottojen käyttö onkin yleisintä hyväosaisissa väestöryhmissä, mutta velan hoitamisen ongelmat sen sijaan huono-osaisissa ryhmissä. Tämän vuoksi on tärkeää erottaa velkaantuminen ylivelkaantumisesta (Mutttilainen 2004, 52.)

Ylivelkaantumiselle ei ole tarkkaa yhtenäistä määritelmää, jolla ylivelkaantunut voidaan erottaa maksukykyisestä velkaantuneesta, mutta yleisesti siihen yhdistetään ongelmat velkojen ja taloudellisten sitoumuksien hoitamisessa. Tällaisessa tilanteessa tulot ja varallisuus eivät riitä välttämättömien menojen jälkeen velan hoitamiseen. (Blomgren, Maunula & Hiilamo 2014, 245.)

Ylivelkaantumisen määritelmät voidaan Lauri Lehtosen (2016, 5.) Pro gradu -tutkielman mukaan jakaa Betti ym. (2001) mukaisesti kolmeen luokkaan: hallinnolliseen, objektiiviseen ja subjektiiviseen. Hallinnolliseen luokkaan kuuluvat henkilöt, joilla on viranomaismerkintä tai tuomioistuimen päätös velkojen maksamatta jättämisestä. Tällöin ylivelkaantuneiksi katsotaan siis henkilöt, joilla on esimerkiksi maksuhäiriömerkintä luottotietorekisterissä. Objektiivinen luokka sisältää määritelmät, joissa verrataan velan ja tulojen tai omaisuuden suhdetta. Subjektiivisen määritelmän mukaan henkilö tai kotitalous on ylivelkaantunut silloin, kun sen velan määrä on niin suuri, että se on ylittänyt selviytymiskyvyn. Henkilö tai kotitalous voi siis olla ylivelkaantunut joko yhden tai useamman luokan mukaisesti.

Elina Hiipakan mukaan tutkimuksissa puhutaan usein rinnakkain ylivelkaantumisesta ja velkaongelmasta. Hänen mukaansa ongelmavelkaantumisena voidaan pitää myös tilannetta, jossa velkaa maksetaan uudella velalla tai välttämättömiä päivittäisiä menoja katetaan korkeakorkoisella lainarahalla. (Hiipakka 2016, 15.)

2.2 Ylivelkaantumiseen johtaneet velat

Millaisia erilaisia velkoja ylivelkaantumisen takaa voidaan löytää? Materiaalia löytyy varsinkin tarkastellessa ylivelkaantumista hallinnollisesta näkökulmasta. Artikkelissaan viime vuosien muutoksista vakavissa

velkaongelmissa Majamaa ym. analysoivat oikeudelliseen perintään edeneitä, velkomustuomioihin perustuvia velkaongelmia. Oikeudellisella perinnällä tarkoitetaan sitä, että saadaksesen maksamattoman, yksityisoikeudellisen saatavan ulosottoon, velkojan täytyy hakea käräjäoikeudelta velkomustuomio saatavastaan. Analyysissä käydään läpi aineisto, joka kattaa 4 795 velkomustuomiota ajanjaksolta 1.1.2014–30.6.2016. Alkuperäisvelkojien osuuksia (%) tarkastellessa nousevat esiin luotonantoyritykset (poislukien luottokunta ja pankkilainat) 35,8% sekä etämyynti -ja tililuotot 17,3%. (Majamaa ym. 2017, 676, 682.)

Yksityisoikeudellinen saatava määritellään tilastokeskuksen mukaan seuraavasti: ”Yksityisoikeudelliset saatavat perustuvat sopimukseen, sitoumukseen tai muuhun yksityisoikeudelliseen veloitteeseen. Näitä ovat esimerkiksi pankkilainat, muut luotot, kauppahintasaatavat, maksut palveluista ja työsuorituksista, vakuutusmaksut, takausvastuut ja vahingonkorvausvastuut.” (Tilastokeskus, 2018 n.d.) Oikeudellinen perintä koskee myös prosessia, jossa julkisoikeudelliset velat voidaan siirtää suoraan ulosottoon ilman käräjäoikeuden käsittelyä. Tällaiset saatavat ovat esimerkiksi liikennevakuutus- ja veronmaksuja, sakkoja sekä julkisten sosiaali- ja terveystalveluiden maksuja.

Yksityisoikeudellinen saatava ei siis siirry automaattisesti oikeudelliseen perintään, vaan päätös edellyttää perijän aktiivista asian eteenpäin viemistä. Yleisin syy sille, miksi saatavaa ei viedä oikeudelliseen perintään, on velkojan näkemys tämän prosessin hyödyttömyydestä. Syynä tähän nähdään usein velallisen maksukyvyttömyys. Tästä syystä velat voivat pysyä vapaaehtoisessa perinnässä pitkänkin aikaa edellyttäen että saatavasta muistutetaan määräajoin. Näissä velkojina on yleisimmin perintätoimisto. Kyseiset velkaongelmat eivät siis aina näy julkisissa tilastoissa. (Majamaa ym. 2017, 676.)

2.3 Ylivelkaantumisen syitä

Hallinnollisesti ylivelkaantuneita tarkastellessa voidaan ylivelkaantuneiden määrää selvittää seuraamalla maksuhäiriömerkintöjä. Tätä ei kuitenkaan voida pitää suorana ylivelkaantuneiden tilastona, vaan maksuhäiriömerkintä voi kertoa myös tilapäisestä taloustilanteen heikkenemisestä.

Suomessa maksuhäiriömerkintöjen tilastoinnista vastaa Suomen Asiakastieto Oy. Rekisterin mukaan kuluttajille on tammi- syyskuussa 2017 tullut noin 1,3 miljoonaa uutta maksuhäiriömerkintää, joka tarkoittaa n. 16% kasvua edellisvuoteen verrattuna. Maksuhäiriöisten henkilöiden kokonaismäärä ei ole kasvanut. Suomen Asiakastieto Oy:n rekisterissä on nyt 374 200 henkilöä, joka on lähes sama määrä kuin 2016. (Suomen Asiakastieto Oy 2017 n.d.) Kasvu on näin ollen tapahtunut pääosin rekisterissä olevien kuluttajien maksuhäiriömerkintöjen määrässä.

Maksuhäiriömerkintä syntyy pääasiassa käräjäoikeuden tai ulosoton ilmoittamana. Käräjäoikeuden ilmoittamat maksuhäiriömerkinnät perustuvat aina velkomustuomioon. Ulosotto voi ilmoittaa maksuhäiriömerkinnän, jos velallinen todetaan varattomaksi, häntä ei tavoiteta tai tuloja on ulosmitattu yhtäjaksoisesti vähintään 18 kuukautta. Lisäksi pankeilla, rahoitus- ja pikalainayhtiöillä on oikeus ilmoittaa maksun laiminlyönti luottotietorekisteriin. (Majamaa ym. 2017, 677.)

Peura-Kapanen ym. toteavat aiemman tutkimuksen vahvistavan, että velkaongelman tai ylivelkaantumisen syynä on usein tulojen pieneminen, joka johtuu työttömyydestä, sairaudesta, avioerosta tai muusta elämänmuutoksesta. Muita syitä voivat olla menojen kasvaminen äkillisesti tai liiallinen kulutus. Elämäntilanteen muuttuessa taloutta ei pystytä tasapainottamaan. (Peura-Kapanen, Aalto, Lehtinen & Järvinen 2016, 19)

Kuluttajat taas arvioivat taloutensa suurimmiksi riskeiksi sairastumisen, työkyvyttömyyden, avioeron tai lähiomaisen hoivasta tai kuolemasta johtuvan oman tai talouden tulojen laskun. Myös työttömyys ja lomautuksen uhka nähdään riskitekijöinä. (Finanssialan Keskusliitto 2015, 37.) Myös Höltän (2015, 5.) maisteritutkielmassa tuodaan esiin Takuusäätiön vuosikertomuksen 2013 mukaisesti elämäntilanteiden olleen merkittävä tekijä velkaantumisen syynä. Harkitsematonta ylikuluttamista ei esiinny siinä määrin kuin aiemmin. Kuluttajien arvioimat riskit ja havaitut velkaantumisen syyt ovatkin siis yhteneväisiä.

Subjektiiivisesti itsensä ylivelkaantuneiksi kokevista ei vastaavaa määrällistä tietoa löydy. Yhtenä tätä ryhmää kuvaavana tekijänä voisi pitää ulkopuolisen avun hakemista taloustilanteensa selvittelyyn.

2.4 Ylivelkaantuneiden palvelutarve ja velkaantumisen vaikutukset

Työ- ja elinkeinoministeriön selvityksessä (2015, 31-32.) talous- ja velkaneuvonnan nykytilasta ja järjestämismahdollisuuksista on talous- ja velkaneuvonnalla todettu olevan yhteisiä asiakkaita sosiaalitoimen, mielenterveyspalvelujen, Kansaneläkelaitoksen, Takuu-Säätiön, ulosoton ja oikeusavun kanssa. Joillakin voi olla kontakti useampaan tahoon ja toisaalta osalla asiakkaista ei ole suhdetta mihinkään em. tahoon. Talous- ja velkaneuvonnan asiakaskunnan voidaan todeta olevan heterogeeninen. Osa asiakkaista pystyy oma-aloitteisesti hakeutumaan palvelun piiriin ja hankkimaan mm. velkojensa selvittelyssä tarvittavia asiakirjoja, mutta osa tarvitsee erityistä tukea. Asiakkaan velkaongelmien taustalla voi olla esimerkiksi mielenterveysongelmia ja kyvyttömyyttä elämänhallintaan. Tällöin palveluun pääsyn kynnyksen tulisikin olla riittävän matala. Selvityksessä ei oteta kantaa siihen, onko talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden tarve edellä mainittuihin palveluihin ollut olemassa jo ennen velkaongelmaa, vai ovatko taloudellisen tilanteen haasteet mahdollisesti synnyttäneet uusia palvelutarpeita.

Ylivelkaantuminen vaikuttaa velkaantuneen tilanteeseen monella tavoin. Blomgren ym. (2014, 260.) ovat viisitoista vuotta kestäneessä seurantatutkimuksessa, jossa seurattiin 64000 ylivelkaantunutta, päätyneet johtopäätökseen: ” Ylivelkaantuminen on yhteydessä erityisesti naisten suurempaan sairastavuuteen. Pitkäaikaiset maksuvaikeudet ovat erityisen selvästi yhteydessä psykooseihin ja diabetekseen sekä miehillä että naisilla. Ylivelkaantumisen ennaltaehkäiseminen ja velkaongelmien ratkaisukeinojen kehittäminen edistävät kansanterveyttä.”

Raha- ja luottomarkkinoilla vaikeuksiin joutuneilla henkilöillä on todettu olevan usein terveydellisiä ongelmia ja riippuvuuksia, jotka saattavat aiheuttaa tai pahentaa velkaantumista ja heikentää heidän kykyään hoitaa talouttaan. Monet velkaantuneista tarvitsevatkin erilaisten ammattilaisten tukea selvittääkseen veloistaan, pystyäkseen jatkossa hallitsemaan raha-asiansa ja saadakseen elämänsä myös muuten kuntoon. Moni heistä ei pysty yksin selvittämään asioitaan tai käyttämään tilanteessaan eri asiantuntijoiden palveluita. Osa velkaantuneista tarvitsee tukea myös perintäyhtiön tai ulosoton kanssa asioimiseen. Ensiarvoisen tärkeänä voidaan pitää velkaantuneen oman toimintakyvyn palauttamista. Käytännössä tämä tarkoittaa, että velkaantunutta pyritään voimaannuttamaan siten, että hänet otetaan aktiivisesti mukaan selvittämään omaa tilannettaan. Tavoitteena on, että velkaantunut saisi oman elämänhallintansa kuntoon ja lamaantumisen jälkeen pystyisi hoitamaan omia asioitaan. (Peura- Kapanen ym. 2016, 48.) Ylivelkaantumisen voidaankin talouden lisäksi katsoa vaikuttavan niin sosiaaliseen hyvinvointiin kuin terveyteenkin.

3 TUKI VELKATILANTEESSA

Ylivelkaantumisensa hallintaan saamiseksi ja velkatilanteensa selvittämiseksi on velkaantuneella käytettävissä lakisääteinen talous- ja velkaneuvonnan palvelujärjestelmä ja Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä, joita esittelen seuraavassa luvussa. Esittelen lyhyesti myös muutamia keskeisiä toimijoita julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolelta, joilta on saatavissa tukea velkatilanteessa.

3.1 Talous- ja velkaneuvonta

Keskeisimpänä, velkatilanteessa avustavana tahona voidaan pitää talous- ja velkaneuvonnan palvelua, joka lailla säädettyinä koskee kaikkia sitä tarvitsevia Suomen kansalaisia. Tätä opinnäytetyötä kirjoittaessa voimme vielä puhua kunnallisesta talous- ja velkaneuvonnasta, mutta 1.12.2017 annetun lain mukaan talous- ja velkaneuvonta siirtyvät 1.1.2019 oikeusministeriön ohjauksen alle. (Laki talous- ja velkaneuvonnasta 813/2017.) Toistaiseksi palvelua toteutetaan siis aiemman lain mukaisesti. Tämän, voimassa olevan lain mukaan toimintaa johtaa, ohjaa ja valvoo kilpailu- ja

kuluttajavirasto. Aluehallintovirasto vastaa toiminnassa puolestaan siitä, että palvelua on saatavissa riittävästi viraston alueella. Lain keskeisenä sisältönä on antaa yksityishenkilöille tietoja ja neuvontaa talouden ja velkojen hoidosta, selvittää velallisen talouteen liittyvien ongelmien ratkaisumahdollisuudet ja avustaa velallista sovintoon velkojensa kanssa, sekä avustaa velallista velkajärjestelyyn liittyvän asian hoitamisessa, erityisesti velkajärjestelyhakemuksen ja muiden yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain edellyttämien selvitysten ja asiakirjojen laatimisessa. Tarvittaessa velallinen voidaan ohjata hakemaan oikeudellista apua. Laissa tarkoitettu talous- ja velkaneuvontapalvelu on asiakkaille maksutonta. (Laki talous- ja velkaneuvonnasta 713/2000.)

Lain säätämä neuvontapalvelu toteutetaan pääosin kuntien kanssa tehdyin toimeksiantosopimuksin. Vuonna 2014 aluehallintoviraston kuudeskymmenestäyhdestä sopimuksesta viisikymmentäyhdeksän oli tehty kuntien ja kaksi palveluntuottajien kanssa. Muutama kunnista on hankkinut palvelun omana ostopalvelunaan. Talous- ja velkaneuvonnan toimipisteiden määrä valtakunnallisesti on tuolloin ollut satayhdeksän. Asiakkaiden tyytyväisyyttä palvelun laatuun on selvitetty joissain kunnissa, osana yleisempiä palvelukuvatutkimuksia. Asiakkaat ovat yleisesti olleet tyytyväisiä saamansa palvelun sisältöön ja katsoneet saaneensa tarvitsemaansa apua. Asiakkaat ovat erityisesti arvostaneet sitä, että heidän tilannettaan ja ongelmiaan on tarkasteltu kokonaisvaltaisesti ja myös muut palvelutarpeet on otettu huomioon. Asiakastytyväisyyden tutkimus ei kuitenkaan ole ollut systemaattista eikä sisällöltään yhteneväistä, koska se on lähtökohdiltaan palvellut kuntien yleisempiä kehittämistarpeita. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 28/2015, 16.) Nykytilanteen haasteena voidaan pitää palveluun pääsemisen eriarvoisia jonotusaikoja. Keskimääräinen jonotusaika vaihtelee kunnittain, viikosta jopa kolmeen kuukauteen. (Peura-Kapanen ym. 2016, 28.)

3.2 Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä

Vuonna 1993 voimaan tullut laki yksityishenkilön velkajärjestelystä katkaisi siihen saakka vallinneen elinikäisen veloista vastaamisen periaatteen. Velkajärjestelyn edellytykset ovat tiukat: velallisen maksukyvyttömyyden tulee johtua pääosin hänestä itsestään riippumattomasta syystä, kuten sairaudesta, työkyvyttömyydestä tai työttömyydestä tai velkajärjestelyyn on muuten painavat perusteet. Tällöin velallinen ei kohtuudella kykene parantamaan maksukykyään selviytyäkseen veloistaan aiheutuvista menoista. Velkajärjestelylle on myös este, jos velallinen on velkaantunut vastuuttomasti. (Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993.)

Velkajärjestelyyn hakeutumisessa on mahdollista saada kunnallisen talous- ja velkaneuvojan apua koko prosessin aikana. Prosessi etenee siten, että mikäli maksuvara ei riitä velkojen hoitamiseen ja sovintoratkaisu velkojien kanssa ei onnistu, toimitetaan velkajärjestelyhakemus tuomioistui-

men käsiteltäväksi. Mikäli velkajärjestelylle on edellytykset eikä esteperusteita ole, niin käräjäoikeus aloittaa velkajärjestelymenettelyn. Tämän jälkeen velallisen tai käräjäoikeuden määräämän selvittäjän tehtävänä on laatia velallisen maksukykyä vastaava maksuohjelmaehdotus, mihin asianosaisille (velallinen, velkojat, kanssavelalliset) varataan tilaisuus lausua.

Käräjäoikeus vahvistaa maksuohjelman, jos velkajärjestelylle ja maksuohjelman vahvistamiselle on edellytykset. Velallinen vapautuu velkajärjestelyssä veloistaan maksuohjelman päättyessä ja velallinen on täyttänyt maksuohjelmassa määrätyn maksuvelvollisuutensa. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2018.)

3.3 Muita toimijatahoja

3.3.1 Takuusäätiö

Kunnallisen talous- ja velkaneuvonnan ohella velkaongelmiin apua tarjoavista tahoista on syytä nostaa esiin muutamia keskeisiä toimijoita. Takuusäätiön rooli valtakunnallisena sosiaalialan järjestönä on keskeinen, se tarjoaa neuvontapalveluja puhelimitse sekä chatissä. Näistä on saatavissa keskustelutukea ja neuvoja talousasioiden hoitoon sekä tietoa Takuusäätiön takauksesta. Palvelut ovat ilmaisia, niissä voi asioida nimettömänä ja neuvot ovat Takuusäätiön työntekijöitä, joilla on talous- ja velka-asioiden koulutus ja kokemus. Palveluissa ei sovita henkilökohtaisia tapaamisia.

Takuusäätiö myöntää takauksia pankista nostettaviin järjestelylainoihin, mikäli velkaongelma on ratkaistavissa yhdellä uudella lainalla. Takauksen saamiseksi hakijalla tulee olla vakiintunut tilanne ja maksuvara, joka riittää järjestelylainan sekä muiden velkojen kattamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa säännöllisiä tuloja ja menoja, sekä velkaantumiseen johtaneiden elämänhallinnallisten ongelmien päättymistä. Lainan enimmäismäärä on nykyisellään 34000€.

Takuusäätiön toimintaan kuuluvat myös Talous Tsemppari- koulutus, jossa koulutetaan järjestöjen ja seurakuntien vapaaehtoisia sekä ammattilaisia talousvaikeuksien puheeksi ottamisessa ja Penno -verkkopalvelu, jolla voi saada tukea talouden hallintaan. (Takuusäätiö n.d.)

3.3.2 Sosiaalinen luototus

Sosiaalinen luototus on sosiaalihuoltoon kuuluvaa luotonantoa, jonka tarkoituksena on ehkäistä taloudellista syrjäytymistä ja ylivelkaantumista sekä edistää henkilön ja perheen itsenäistä suoriutumista. Kunta voi järjestää sosiaalista luototusta päättämässään laajuudessa. Jos kunta päättää järjestää sosiaalista luototusta, kunnan tulee määritellä sosiaalisen luoton myöntämisen perusteet lain pohjalta (Laki sosiaalisesta luototuksesta 1133/2002, § 1- 2.)

Sosiaalinen luototus oli 2016 aktiivisessa käytössä 32 kunnassa (THL, sosiaalinen luototus 2017). Kuntien määrä huomioiden voidaan sosiaalisen luototuksen katsoa olevan käytössä varsin suppeasti.

Sosiaalista luottoa voi saada välttämättömiin ja kohtuullisiksi katsottuihin hankintoihin tai menoihin, esimerkiksi kodinhankintoihin, lasten harrastevälineisiin, työllistymiseen tarvittaviin työvälineisiin tai ajoneuvoon ja terveydenhoidon menoihin sekä velkojen ja rästilaskujen poismaksuun. Luoton saajan tulee olla pienituloinen ja vähävarainen mutta maksukykyinen. Maksukyky lasketaan kunnan käyttämällä laskutavalla. Luoton määrä vaihtelee kunnittain, sadoista euroista yli 10 000 euroon saakka. Tyypillinen laina-aika on enintään viisi vuotta ja luoton korko on 12 kuukauden euribor viitekorko eikä siitä peritä mitään muita kuluja. (Takuusäätiö n.d.)

3.3.3 Suomen evankelis- luterilaisen kirkon diakoniatyö

Taloudellinen avustaminen on yksi osa diakoniatyötä. Avustusprosessissa tehdään usein yhteistyötä esimerkiksi sosiaalitoimen tai velkaneuvonnan kanssa. Yksityishenkilö ei voi asioida Diakoniarahaston kanssa itsenäisesti, vaan hänen on sovittava tapaaminen paikallisseurakunnan diakoniatyöntekijän kanssa. Diakoniatyöntekijä laatii avustushakemuksen. Haettavan avustuksen suuruus ja käyttötarkoitus ratkaisevat sen, lähetetäänkö hakemus seurakuntayhtymään, hiippakuntaan vai kirkon Diakoniarahastoon. (Sakasti n.d.)

Luvussa 3.3 käsitellyt, tukea tarjoavat tahot on tässä opinnäytetyössä esitelty lyhyesti ja pintapuolisesti, pääsääntöisesti taloudellisen tuen näkökulmalta. On kuitenkin huomioitava, että niin diakoniatyön kuin Takuusäätiönkin toiminnan painopiste on myös ylivelkaantuneen jaksamisen, asioiden hoidon ja tulevaisuuden tukemisessa ja taloudellinen tuki on vain yksi osa laajempaa toimintaa. Myös sosiaali- ja terveystalouden sekä näillä sektoreilla toimivien yhdistysten ja järjestöjen tarjoama tuki velkatilanteessa oleville on merkittävää, mutta laajemman ja tarkemman tahojen esittely on rajannut tästä tutkimuksesta.

4 VAATERI-TOIMINNAN JA KESKEISTEN KÄSITTEIDEN KUVAUS

Luvussa kuvaan Vaateri-ryhmämuotoisen talousohjauksen toimintaa. Talousohjausryhmän rakenteisiin vahvasti liittyvä vertaisuus ja vertaisohjaajakoulutus edellyttävät myös vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden, sekä empowerment-käsitteen avaamista.

4.1 Kokemusasiantuntija, vapaaehtoinen, vertainen

Kokemusasiantuntijatoiminta palvelujärjestelmässä perustuu sosiaali- ja terveysministeriön mielenterveys- ja päihdesuunnitelmaan vuosille 2009-2015, erityisesti ehdotukseen asiakkaan aseman vahvistamisesta. Kokemusasiantuntijuuden historia pohjaa kansalaistoiminnan ja kolmannen sektorin perinteeseen. Tässä perinteessä siihen perustuvia ryhmiä ja yhteisöjä on lukuisia, kuten AA-ryhmät, A-Kilta-toiminta, mielenterveyskuntoutujien yhdistykset sekä erilaiset potilas-, vammais- ja asiakasjärjestöjen vertaistoiminta. Kokemusasiantuntijuuden lähtökohtana ja perustana voidaan pitää toimijan vapaaehtoisuutta. (Hietala & Rissanen 2015, 7-8.)

Kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta ko. ongelmasta, kuten päihde- tai mielenterveysongelmasta, joko sitä itse sairastavana, omaisena tai kuntoutujana. Kokemusasiantuntijalla on itsellään tietoa siitä, mikä häntä on auttanut kuntoutumaan ja selviytymään ongelman kanssa. Kokemusasiantuntijatoiminta voidaan käsittää myös kolmannen sektorin vertaisryhmässä tehtävänä vertaistoimintana. Vertaistoiminnan ja kokemusasiantuntijuuden välistä eroa voidaan kuvata siten, että vertainen toimii omassa viiteryhmässään, muiden vastaavassa tilanteessa olevien kanssa, kun taas kokemusasiantuntija toimii oman viiteryhmänsä ulkopuolella palveluissa ja ammattilaisten rinnalla. Halu palveluiden ja vertaisuuteen perustuvan toimintakulttuurin kehittämiseen sekä muiden auttamiseen oman kokemuksen perusteella on keskeistä. Kokemusasiantuntijuus ei välttämättä synny vain pelkästä omakohtaisesta kokemuksesta, vaan saattaa edellyttää siihen valmentavaa koulutusta. Tärkeää on myös kyky ammattilaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä tehtävässä vaadittavat taidot ja valmiudet. Näin ollen kaikki vertaiset eivät voi toimia kokemusasiantuntijana. Kokemusasiantuntijuus määrittyy yleisimmin vapaaehtoistyöksi ja haluksi auttaa kohtalontovereita, mutta kokemusasiantuntijuus voi olla myös palkkasuhteista. (Hietala & Rissanen 2015, 13-16.)

Vapaaehtoistyö perustuu nimensä mukaisesti vapaaehtoisuuteen ja sitä voidaan pitää vastineena palkkatyölle. Vapaaehtoistoiminta on taas laajempi käsite kuin palkaton työ ja vapaaehtoistyön voi katsoa sisältyvän siihen. (Rissanen & Puumalainen 2016, 2.) Vapaaehtoistyötä koskeva keskustelu on Marjovuon väitöskirjan (2014, 15.) mukaan Rochteria ym. (2000) lainaten perinteisesti rajautunut koskemaan tärkeää, mutta suppeaa osaa vapaaehtoistyöstä. Tälle ajattelutavalle on tyypillistä tarkastella vapaaehtoistyötä toimintana, jonka tavoitteena on tuottaa sosiaalista hyvinvointia. Tämä toiminta on usein huolenpitoa, tukea tai neuvontaa, joka kohdistetaan heikommassa asemassa oleviin, köyhiin tai syrjäytyneisiin. Vapaaehtoistyötä toteutetaan enimmäkseen ammattilaisten johtamana. Vapaaehtoistyöntekijät ovat palkattomia työntekijöitä. Vapaaehtoisten tarve on tiedostettu etukäteen, heitä rekrytoidaan, perehdytetään ja koulutetaan ammattimaisesti.

Vertaistoiminta on vapaaehtoistoiminnan muoto. Laajasti määriteltynä vertaistuki on kaikkea vuorovaikutusta, jossa ihmiset keskustelevat omista ongelmistaan tai elämäntilanteestaan. Varsinaisesti vertaistuki määritellään organisoiduksi toiminnaksi, jossa samanlaisissa tilanteissa olevat tai samanlaisia ongelmia omaavat jakavat ajatuksiaan ja kokemuksiaan (Nylund 1996, 194.)

Rissanen & Puumalainen (2016, 4-5.) kuvaavat vertaistuksessa olevan olennaista sen, että ihmiset saavat toisiltaan tukea, jota julkiset palvelut, ammattilaiset ja läheiset eivät pysty antamaan, koska heiltä puuttuu tilanteesta omakohtainen kokemus. Vertaistoiminnan lähtökohtana on ajatus, että jokaisella osallistujalla on annettavaa muille. Ryhmäläiset antavat ja saavat tukea samaan aikaan, jolloin he auttavat samanaikaisesti sekä itseään että toisia. Vertaistukeen liittyy lähtökohtaisesti myös ajatus omaehtoisuudesta, missä vain ihminen itse voi valita ja muuttaa elämänsä suuntaa ja ajattelutapoja. Vertaistuella ja vertaisryhmään kuulumisella on myös mahdollisuus saada tukea erilaisiin sosiaalisiin haasteisiin, yksinäisyyteen, eristäytymiseen ja syyllisyyteen.

4.2 Empowerment

Suomenkielessä empowerment-käsitettä kutsutaan muiden muassa valtautumiseksi, valtaistumiseksi, valtaistamiseksi, voimavaraistumiseksi, voimaantumiseksi tai toimintavoiman lisääntymiseksi. Aina käsitettä ei käännetä, vaan puhutaan ”empowermentista” Monista suomennoksista voidaan päätellä, että käsitteen sisältöä voidaan tulkita monin tavoin. Käsitteelle ei ole yhtenäistä teoriaperustaa, mutta yhtenäinen näkemys on siitä, että kyse on prosessista, jossa ihmiset voivat parantaa elämänsä hallintaa ja kontrollia. (Kuronen 2004, 277; Kivipelto, 2008, 29.)

Siitonen (1999) on päättänyt tutkimuksessaan siihen, että voimaantuminen on lähtöisin ihmisestä itsestään eikä voimaa voi antaa toiselle. Voimaantuminen on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi. Voimaantumisprosessia voidaan edistää ja tukea, mutta aina tarvitaan yksilön omaa panosta. Jos ihminen voimaantuu omista lähtökohdistaan, voimaantumisen kokemusta seuraa todennäköisesti myös hyvinvoinnin kokemus. Prosessin kannalta merkityksellisiä voivat olla muun muassa ympäristötekijät, kuten vallinnanvapaus, yhteisten päämäärien asettaminen, yhteistoiminta, ilmapiirin avoimuus ja toistensa arvostaminen. (Siitonen 1999, 189.)

Liisa Hokkanen (2015) on väitöskirjassaan tutkinut autetuksi tulemisen mahdollisuutta yhteiskunnallisena ilmiönä. Lopputulemassaan Hokkanen toteaa auttajien paitsi mahdollistavan autetuksi tulemista, myös rakentavan sille esteitä. Auttamisessa ovat aina läsnä valta ja vallanjako. Autetuksi tulemisen kannalta on oleellista, käyttäkö auttaja valtaansa sellaiseen auttamiseen, joka tuottaa autetuksi tulemista. Autetuksi tulemisella tulee olla yhdessä jaettu merkitys, johtaakseen autetuksi tulemiseen. Autetuksi

tulemisen tukisi olla keskiössä silloinkin, kun toimitaan enemmän asianosaisten puolesta kuin heidän kanssaan. Valtaistumisen riskinä Hokkanen näkee tilanteen, jossa valtaistuminen nähdään niin pitkälti apua hakevan prosessina, että hänet jätetään auttamatta toimijuutensa vähyyteen vedoten. Sosiaalisen asianajon liittämisen valtaistumiseen hän näkee tärkeäksi, valtaistumisen saatua lukuisia voimaantumistulkintoja. Näiden riskinä on apua hakevan jättämisen yksin valitsemisen pakkojen ja avun saamisen edellyttämien tekojen keskelle. Valtaistumisen alkuperäisissä ideoissa on hänen mukaansa vahva yhteistoiminnallisuuden ja muutoksen aikaansäämisen ajatus. (Hokkanen 2014, 78- 84.)

4.3 Elämänhallinta

J.P. Roos jakaa elämänhallinnan ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoisena elämänhallintana voidaan pitää sitä, että itselleen asetettujen tavoitteiden on mahdollista toteutua. Ulkoisen elämänhallinnan toteuttaminen nähdään siinä, että ihminen pystyy pääosin ohjaamaan elämänsä kulkua ilman siihen vaikuttavia hänestä riippumattomia tekijöitä. Sisäinen elämänhallinta on ihmisen kykyä sopeutua siihen, mitä hänelle tapahtuu. Sisäisen elämänhallinnan kannalta onkin ratkaisevaa, kuinka ihminen sopeutuu ja suhtautuu dramaattisiin tapahtumiin elämässään. (Roos 1987, 65-66.)

Sami Ylistö käsittelee Pro gradu- työssään elämänhallintaa nelitahoisena kokonaisuutena, jossa sisäinen ja ulkoinen sekä positiivinen ja negatiivinen luovat elämänhallinnan ulottuvuudet. Sisäinen elämänhallinta kuvaa henkilön sisäisiä, tietoisia ja tiedostamattomiakin prosesseja, jotka eivät näy ulkopuolisille. Sisäinen elämänhallinta keskittyy oman itsen muokkaamiseen, tarkoittaen uusien taitojen, kykyjen ja ajattelutapojen kaltaisten asioiden opettelemista. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan konkreettisiä, ympäristöön liittyviä toimenpiteitä. Positiivinen elämänhallinta on ennalta suunniteltuihin päämääriin pyrkimistä, negatiivisen elämänhallinnan ollessa vastoinkäymisiä vastaan taistelemista, joka on seurausta yllätyksellisistä tilanteista, jotka pakottavat tekemään jotain muuta kuin oli alkupe- räinen tarkoitus. (Ylistö 2006, 103.)

4.4 Vaateri- ryhmämuotoinen talousohjaus

Projektin kohderyhmänä olen jo aiemmin esitellyt henkilöt, jotka jäävät kunnallisen talous- ja velkaneuvonnan ja muiden tunnettujen talous- ja velkajärjestelypalvelujen ulkopuolelle, tai keskeyttävät ko. palvelun. Asiakkaita voivat olla myös henkilöt, jotka tarvitsevat ammatillista osaamista taloustilanteensa selvittelyyn ja hyötyvät vertaistuellisesta toiminnasta.

Painoarvo on erityisesti heissä, joilla ei ole asuntoa tai he ovat vaarassa menettää sen sekä työttömät, toimeentulotuen varassa elävät henkilöt ja lisäksi henkilöt, joilla on haasteita arjen toiminnoissaan.

Keskeisiä tavoitteita yksilötasolla on tehdä taloudellinen selvittely ja tarkistaa sekä taloudellisen että muun tuen tarve ja ohjata asiakas hakemaan tarvittaessa tukea ja apua muilta toimijoilta. Toiminnan tavoitteena on poistaa ne esteet, jotka ylläpitävät talouden hallitsemattomuutta. Mikäli esteitä ei saada poistetuksi, tavoitteena on ehkäistä tilanteen paheneminen. Työvälineenä käytetään projektityöntekijän asiantuntijuutta ja vertaistukea antavaa ryhmää. Tavoitteena on tietoisuuden ja toimintakyvyn lisäämisellä vaikuttaa yksilön ja tämän läheisten arjen sujuvuuteen.

Vaateri- talousohjausryhmä pyritään kokoamaan siten, että vertaistuesta olisi osallistujille mahdollisimman suuri hyöty. Ne asiakkaat, jotka eivät voi osallistua ryhmätoimintaan esim. kielitaidon, sosiaalisten ongelmien tai vastaavien vuoksi, voivat olla mukana yksilöohjauksen piirissä.

Ryhmämuotoisella talousohjauksella tavoitellaan sitä konkretiaa, että asiointaan on selvittämässä myös muita vastaavassa tilanteessa olevia henkilöitä. Tämä mahdollistaa reaaliaikaisen vertaistuen, tunteiden käsittelyn, taloudenhallinnan omaksumista helpottavat ryhmäkeskustelut, tiedon siirtymisen talousohjaajalta ryhmäläisille ja erityisesti se osallistaa yksittäistä henkilöä asioidensa hoitajana. Oletettavaa on, että lähes jokainen osallistujista tarvitsee talousohjaajan ammatillista apua tilanteensa karvoittamisessa ja esim. mahdollisissa neuvotteluissa velkojien kanssa, mutta tavoitteena on samanaikaisesti tukea osallistujia aktiivisesti osallistumaan oman tilanteensa selvittelytyöhön ja sitoutumaan tavoiteltaviin velanjärjestelyn keinoihin.

Ryhmätoiminnan edetessä ja osallistujien tietoisuuden sekä kykyjen karttuessa työntekijäkeskeisyyttä pyritään vähentämään. Projektin tarkoituksena onkin osallistujien taloustilanteen selvittämisen lisäksi kehittää ja järjestää vertaisohjaajakoulutusta. Näiden osaajien mahdollisuuksia toimia jatkossa myös muiden talousohjausta tekevien tahojen lisäresurssina selvitetään projektin myötä.

Vertaistuellisella toiminnalla tavoitellaan myös talousohjausprosessiin kiinnittymistä. Prosessin vieminen loppuun ja siihen sitoutuminen auttaa osallistujan lisäksi alan muita toimijoita. Vertaisohjaajien kouluttaminen tuo talousohjauksen käyttöön uusia voimavaroja ja koulutus vahvistaa talousohjauksen keinoin autettavien henkilöiden osallisuutta omien asioidensa ensisijaisena hoitajana. Malli tuo lisää osaamista ja tietoa kaikille osallistujille, huolimatta siitä soveltuuko hän persoonaltaan vertaisohjaajaksi.

Oman velkatilanteen selvittely sekä vertaisohjaajuuteen saatava koulutus toteutuvat samassa ryhmäprosessissa. Kokoontumiskertoja ryhmällä on 10- 13, vaihdellen kestoltaan muutamasta tunnista kokonaiseen työpäivään. Velkatilanteen selvittely sisältää runsaasti kaikille osallistujille toistuvia toimintoja, kuten velkatietojen hankinta, ulosotto, velkajärjestelyn esittely ja oma velkaantumishistorian avaaminen. Näiden osalta koulutus

nivoutuu velanhoidon prosessiin, projektityöntekijän valmentuessa ryhmäläisiä edellä mainituissa. Vertaisohjaajakoulutuksen muita sisältöjä, kuten elämänhallinta, omien kokemusten reflektointi, talouden suunnittelu, kohtaamistaidot sekä tukeminen kriisitilanteissa voidaan käsitellä velkaselvittelyprosessien lähdettyä käyntiin, koska näille selvittelyille on tyypillistä, että tietojen saaminen saattaa kestää melko pitkään, jopa kuukausia. Vertaisohjaajuudelle ei ole projektissa asetettu osallistumisen määreitä tai sisältöosaamisen vaatimuksia. Projektityöntekijät voivatkin arvioida vertaisohjaajien käyttöä ja hyödyntämistä heidän osaamisensa ja persoonallisten ominaisuuksien valossa. Kuitenkin löyhäkin sitoutuminen vertaisuuteen luo osallistujalle myös luontevan mahdollisuuden käyttää projektityöntekijöiden osaamista oman ryhmävaiheensa jälkeen. Tämä on tärkeää usein pitkissä, vuosiakin kestävässä velkatilanteen selvittelyissä. Projekti toteutetaan 2015- 2018 STEA:n rahoittamana ja ryhmien kokoontuminen toteutetaan Salossa ja Vantaalla. Projektiin osallistuvan ei tarvitse olla ko. paikkakunnalla asuva. (Vaateri rahoitushakemus 2014 ja projektiraportin luonnos 2018)

5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Ryhmämuotoisesta talousohjauksesta en ole löytänyt aiempaa tutkimusta, mikä selittynee sillä, ettei tiedossani ole myöskään vastaavia toimintamalleja. Valitsin tarkasteltavaksi yhden akateemisen tutkimuksen, jonka aihe on lähellä omaa tutkimustani.

Henri Hölttä (2015) on maisterin tutkielmassaan tutkinut Takuu- Säätiön Velkalinja-puhelinpalvelua. Linja on suunnattu velkaongelmista kärsiville kuluttajille. Tutkimuksessa käsitellään elämäntilanteen muutoksen ja itsestä riippumattomien tekijöiden vaikutusta velkaongelmien synnyssä. Tutkimuksen aineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta. Haastattelut ovat soittaneet velka-asioistaan Takuu-Säätiön Velkalinjalle. Myös Hölttä toteaa johdannossaan (Hölttä 2015, 5.) aiemman yksityishenkilöiden velkaantumista koskevan tutkimuksen keskittyneen pääosin talous- ja velkaneuvontatyöhön, velkajärjestelyyn, taloustaitojen kehittämiseen ja syiden selvittelyyn. Velkaongelmaisten omat näkemykset heidän auttamisessaan ovat jääneet pienemmälle huomiolle.

Velkalinjan merkitys nähtiin tutkimuksessa erityisesti henkisen tuen saamisessa. Vertaistuki koettiin velallisten auttamisessa tärkeäksi, koska sen avulla saadaan hyviä neuvoja käytännön elämiseen. Velkaneuvoja ei välttämättä pysty antamaan käytännön tilanteisiin yhtä hyviä neuvoja kuin vastaavan tilanteen kokenut. Velkaongelmista puhuminen linjalla koettiin myös helpommaksi kuin läheisille puhuminen, tai talous- ja velkaneuvonnassa asiointi. Tämä johtunee osittain siitä, että linjalla voi asioida anonyymisti ja itseparjäämisen eetos vaikeuttaa läheisille puhumista. (Hölttä 2015, 2, 68-69.)

Matala kynnyksen avun hakemiselle, nopeat tiedot ja neuvot koettiin tärkeiksi. Velkalinjalle soitolla ei ollut merkittäviä konkreettisia vaikutuksia itse velkaongelman järjestymisessä, mutta haastateltujen kertoessa kaipaavansa velkaongelmiensa ratkaisemisen tueksi yksityiskohtaisia, yksinkertaisia ja konkreettisia tietoja, vastaavat edellä mainitut kokemukset haastateltujen odotuksia. (Hölttä 2015, 2, 71.)

Tutkimukseen osallistuneiden mielestä velkaantuneita kohtaan on olemassa ennakkokäsitys, että he ovat itse aiheuttaneet velkansa tyhmällä tai ajattelemattomalla käytöksellä. Velka-asioiden hoitaminen vaatiikin paljon myös henkistä jaksamista. Vertaistuen lisäksi tasa-arvoinen kohteleminen, toivon ja motivaation ylläpitäminen sekä kannustimien luominen ovat tärkeitä auttamisen keinoja. Esimerkkitapausten kuulemisen kerrottiin auttavan velkojen hoitamisen toimenpiteiden ymmärtämisessä. Moni kertoi helpottuneensa myös tiedosta, ettei ole ainoa, jolla on velkaongelma. (Hölttä 2015, 70-71.)

Tutkimuksen johtopäätöksissä todetaan, että velkojen hoidon esteenä on erityisesti henkisiä suojaumureja ja raha-asioiden puheeksi ottamista tulisi helpottaa. Tutkimus on osoittanut ennen kaikkea, että matalan kynnyksen velkaneuvontapalvelut, kuten Velkalinja, ovat tärkeässä roolissa erityisesti velkojen selvittelyyn, aikaisen puuttumisen ja henkisen jaksamisen osalta. Tutkimus vahvisti niitä aiempia näkemyksiä, että velkaongelmiin ajaututaan elämäntilanteiden muuttumisen seurauksena eikä niinkään tahallisesti velaksi elämisellä. (Hölttä 2015, 68.)

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Luvussa kerron opinnäytetyön taustaa ja esittelen tutkimuskysymyksiä. Kuvaan lisäksi miten aineisto on kerätty ja analysoitu. Esittelen valitsemaani analyysimetodia sekä pohdin tutkimuksen luotettavuutta.

6.1 Opinnäytetyön taustaa ja tutkimuskysymys

Opinnäytetyöni aihevalinta oli mielessäni jo opintojeni alkuvaiheessa. Oma kiinnostukseni aiheeseen pohjaa omaan aktiiviseen toimintaani Elämälaatu ry:ssä ennen projektin alkua sekä työtehtävieni kautta tehtyyn huomioon talousohjauksen tarpeellisuudesta.

Työhistoriani on liki kahdenkymmenen vuoden ajan liittynyt työllisyyden ja aikuissosiaalityön palveluihin ja olen kiinnittänyt huomiota velkatilanteiden pitkittymiseen ja olemassa olevien palveluiden käyttämisen ongelmiin

asiakasryhmässäni. Olemme Vaaterin henkilöstön kanssa keskustelleet jo 2015 siitä, että opinnäytetyöni tulisi jollain tavoin liittymään talousohjaukseen ja Vaateriin. Projekti joutuu jo rahoituksensa vuoksi tuottamaan paljon numeerista tietoa osallistujamääristä, tuloksista ja talousohjauksen osallistujista, sekä omasta taloudestaan. Niinpä projektin työntekijöitä kiinnostikin osallistujien kokemusten kuuleminen oman työnsä arvioimisen ja kehittämisen apuvälineeksi. Tutkimustehtäväksi valikoituikin tiedon kerääminen osallistujilta heidän kokemuksistaan ryhmään osallistumisesta. Tutkimuskysymykseni tarkentui nykyiseen muotoonsa vasta aineiston keräämisen jälkeen, kun alkuperäinen tutkimuskysymykseni osoittautui liian laajaksi.

Tutkimuskysymykseni on: *Mitä ryhmämuotoiseen talousohjaukseen osallistuneet kertovat kokemuksinaan ryhmästä ja taloustilanteestaan.*

6.2 Tutkimusaineiston hankinta ja kuvaus

Opinnäytetyöni aineisto kerättiin haastatteluilla, joihin osallistui neljä talousohjausryhmään osallistunutta henkilöä. Haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina ja ne taltioitiin äänitallenteina. Haastateltavat valikoituivat projektityöntekijän tiedotettua opinnäytetyöstäni projektiin osallistuneille ja valitsin neljä ensimmäistä kiinnostunutta. Haastateltavien valintaan vaikutin siten, että ilmoitin projektin työntekijöille ennen heidän tiedottamistaan opinnäytetyöstäni, että toiveenani on saada haastateltaviksi henkilöitä, jotka ovat olleet mukana projektissa selvittämässä myös omaa velkatilannettaan. Projektiin on mahdollisuus osallistua myös ilman velkaongelmaa osallistuen pelkästään vertaisohjaajakoulutukseen, mutta opinnäytetyöni taustaan liittyen halusimme saada tietoa juuri niiltä osallistujilta, joilla on velkaongelma. Projektiin osallistuneista tämä koskee valtaosaa.

Päädyin aineistonhankinnassa haastatteluun keskusteltuani opinnäytetyötäni ohjaavan opettajan kanssa. Pohdimme haastattelun antavan mahdollisuuden laajemmalle ja avoimmemmalle tilanteen kuvaukselle kuin kirjoitelmapyyntö.

Haastattelut toteutettiin Vantaalla ja Salossa. Haastattelut kestivät 25-50 minuuttia henkilöä kohden. Äänitallenteet litteroitiin eli tallennettu puhe kirjoitettiin mitään muuttamatta tekstimuotoon.

6.3 Laadullinen tutkimus

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkittavaa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Päämääränä on pikemmin tosiasioiden löytäminen kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.)

Kanasen (2014) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kohteena olevan ilmiön ymmärtäminen, kuvaaminen ja tulkinta siten, että siitä saadaan mahdollisimman perusteellinen kuva. Yksityiskohtaisen kuvan sijaan pyritään saamaan ymmärrys ilmiöstä. (Kananen 2014, 16 – 19.)

Laadullista tutkimusta voidaan pitää myös tutkijan oppimistapahtumana. Näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät tutkimuksen edetessä. Tutkijalla tuleekin olla valmiuksia tutkimuksellisiin muutoksiin. (Kiviniemi 2015, 74–75.)

Tutkimusongelma ei välttämättä ole selkeästi määriteltävissä tutkimuksen alkuvaiheessa. Keskeistä olisikin löytää ne oivallukset, joihin perustuen tutkimuksellisia ratkaisuja tehdään. Aloittelevalle tutkijalle tämä saattaa olla haasteellista, aineiston ja tutkimusprosessin sisältäessä paljon asioita, joita haluaisi käsitellä. Kokonaisuuden hallitsemiseksi laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää aiheen riittävä rajaaminen. Tutkimustehtävää rajattaessa korostetaan aineiston ydinsanomaa, jonka tutkija haluaa nostaa keskiöön tulkintansa avulla. (Kiviniemi 2015, 75–76.) Omassa opinnäytetyössäni tutkimusongelma -ja kysymys elivätkin aina analysointivaiheeseen saakka, jolloin lähdin etsimään aineistosta kategorioita.

6.4 **Kategoria- analyysi**

Opinnäytetyöni analysointimenetelmäksi valitsin sisällönanalyysin ja tarkemmin kategoria-analyysin.

Sarajärven & Tuomen (2002) mukaan sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jossa tarkastellaan tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Tutkittavat tekstit voivat kirjoja, päiväkirjoja, haastatteluita, puheita ja keskusteluita. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006.)

Kategorisointi on asioiden ja ihmisten luokittelua ja nimeämistä. Tällainen luokittelu on olennainen osa ihmisten keskinäistä kanssakäymistä. Ilman tätä ihmisten olisi mahdoton ymmärtää toisiaan erilaisissa tilanteissa ja koordinoida yhteistä toimintaa. Kategoria-analyysissä tätä luokittelua kutsutaan kategorisoinniksi ja luokittelusta syntyneitä ryhmiä kategorioiksi. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 18).

Kategoria-analyysissä kategorioiden tutkimus on ihmisen toiminnassa läsnäolevan kulttuurisen tiedon tutkimista. Kulttuuria tutkitaan toimintana, eli arkielämänä. Kulttuurissa on kyse ihmisten käyttämästä ja uusiutuvasta arkisesta tiedosta. Kategorioiden tutkimisessa painopiste tarkastelussa, mitä kategorioilla tehdään ja saadaan aikaan. Faktoja tarkastellaan toiminnan tuotoksina, jolloin luodaan yksiselitteisiltä vaikuttavia kategorialuonnehdintoja asioista ja tapahtumista. Asioiden kuvaaminen vaatii kuitenkin

sen liittämisen johonkin kategorisaatioon, joka luonnehtii kuvattavaa asiaa. (Jokinen ym. 2012, 19, 42- 53.)

6.5 Analyysin toteutus

Aloitin analysoinnin litteroimalla haastattelut yhtenäiseksi tekstiksi. Litteroitua aineistoa kertyi kaikkiaan 55 sivua. Kävin läpi haastatteluja sekä lukemalla, että kuunnellen niitä. Huomasin analysointini haasteeksi haluni tulosten löytämiseen, minkä johdosta kategoriointini ei lähtenyt aluksi liikkeelle niinkään tutkimuskysymyksestä vaan päätelmistäni, joihin hain sopivia osumia aineistosta.

Aloitin analyysini uudelleen käyden litteroitua tekstiä läpi useita kertoja ja tutkimuskysymys mielessäni. Tutkin siis, mitä ryhmämuotoiseen talousohjaukseen osallistuneet kertovat kokemuksinaan ryhmästä ja taloustilanteestaan. Merkitsin eri värein ryhmään ja taloustilanteeseen viittaavat lauseet. Ryhmään ja taloustilanteeseen liittyviä kategorioita löytyi 162 kappaletta. Tätä aineistoa läpikäyden löysin viisi kategoriaryhmää, eli kategorisaatiota.

Kävin aineistoa läpi alla olevan mallin mukaisesti, tarkistaen onko kyseessä kokemus:

”Ryhmässä me oltiin avoimia ja kerrottiin kaikki” = kokemus
 ”Tarkkaivaisuutta oon oppinut tän ryhmän kautta” = kokemus
 ”Vetäjät on ollu myötäeläviä, ei syyllistä ollenkaa” = kokemus
 ”Oon oppinut, et maksaa pienetkin laskut” = kokemus
 ”Oon paljon tarkempi laskujen kanssa kuin ennen” = kokemus

Kategorisaatioiden muodostumista kuvaan tarkemmin seuraavassa pääluvussa, jossa käsittelen tutkimustuloksia.

6.6 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

”Tieteellinen tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset uskottavia vain, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla.” (Tutkimuseettinen neuvottelukunta n.d.)

Koko opinnäytetyöprosessin ajan pyrin noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä. Haastattelu oli vapaaehtoinen ja haastateltavat henkilöt valittiin ilmoittautumisjärjestyksessä. Tämä toteutustapa voi toisaalta aiheuttaa sen, että vain aktiivisimmat ovat nyt saaneet äänensä kuuluville, toisaalta haastateltavia ei ole valittu muiden kriteerien, kuin ilmoittautumisjärjestyksen perusteella.

Haastateltavat esiintyvät anonymisti aineistossa eikä mitään tunnistetietoja vaadittu. Tutkimuksen toteutus on valmisteltu tutkimussuunnitelmassa, tutkimusluvasta on sovittu projektipäällikön kanssa ja olemme allekirjoittaneet asianmukaisen tutkimusluvan. Haastattelujen alussa kaikkien haastateltavien kanssa on käyty läpi opinnäytetyöni aihe sekä heidän esiintymisensä aineistossa anonymoineina. Yksittäisen haastateltavan yksityisyyden suoja aineistossa lisää myös se konkretia, että ryhmämuotoisen talousohjauksen kahdesta kokoontumispaikkakunnasta huolimatta osallistujia on myös muilta paikkakunnilta.

Tutkimusta tehdessä pohdin kysymystä aineiston määrän riittävydestä. Haastateltavia oli neljä henkilöä ja esimerkiksi vuonna 2017 tehdyssä toimintaraportissa rahoittajalle, todetaan kyseisenä vuonna ryhmiin osallistuneita olleen 27 henkeä. Kaikkiaan vertaisilta, sekä projektin henkilöstöltä tukea hakeneita on 2017 ollut 274 henkilöä.

Pientä otantaani puoltaa kuitenkin se, että laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen laatua ei määrittele aineiston määrä vaan sen sisältö. Tutkimusaineisto toimii apuna asian tai ilmiön ymmärtämisessä. Tavoitteena ei ole niinkään yleistettävyyttä, kuten määrällisessä tutkimuksessa. (Vilkkä 2015, 150.)

Jouduin pohtimaan myös omaa rooliani yhdistyksessä tutkimuksen eettisyyden kannalta. Olen ollut hakemassa Vaateri-projektin rahoitusta ja osallistunut yhdistyksen hallituksen toimintaan 2016 saakka palaten hallituksen jäseneksi jälleen 2018. Koska projektin tavoitteet ja sisällöt ovat osittain omaa suunnitelmaani, on ensiarvoisen tärkeää, että tutkimukseen osallistuneiden kokemukset tulevat kuulluiksi sellaisinaan ja tarkastelen niitä ulkopuolisen silmin.

7 TUTKIMUSTULOKSET

Luvussa esitellään opinnäytetyön tulokset. Katégoria-analyysi tuotti aineistostani viisi kategoriaryhmää, joiden mukaan esittelen tulokset siinä järjestyksessä, jossa ne määrällisesti esiintyivät aineistossa. Ensimmäisen kategoriaryhmän ”*Kaikki olivat kanssakulkijoita*” kategoriat kertovat haastateltujen kokemuksia heidän omasta ryhmästään, sen antamasta tuesta, sekä ryhmän sisällöistä. Toinen kategoriaryhmä ”*Ne istuu vieressä tarvittaessa*” – *kokemuksia vetäjistä* avaa haastateltujen kokemuksia projektin työntekijöiden merkityksestä, heidän toiminnastaan ja vetäjän roolista. Kategoriaryhmään ”*Eläminen velkaisena*” sisältyvät haastateltujen kertomukset omasta velkaantumisestaan, sen tuomista haasteista sekä omasta toiminnastaan velkaisena. Kategoriaryhmässä ”*Nykyinen taloustilanteeni*” esiintyvät ne aineiston tulokset, jotka kuvaavat haastateltujen nykyistä talous-, tai velanhoitotilannetta, sekä oppimiskokemuksia taloutensa hoidossa.

”Toimintani vertaisena”- kategoriaryhmässä haastatellut kuvaavat toimintaansa vertaisena, joka on saattanut alkaa jo oman ryhmävaiheen aikana, tai tämän jälkeen.

Taulukko 1 Kategoria-analyysi

Kategoriarymät	Esiintyy aineistossa
”Kaikki olivat kanssakulkijoita”- osallistujien kokemukset omasta ryhmästä	40
”Ne istuu vieressä tarvittaessa”-kokemuksia vetäjistä	38
” Enne mä heitin ne laskut roskikseen” -eläminen velkaisena	37
” Nyt kun tulee rahat, mä maksan ekana laskut” -nykyinen taloustilanteeni	25
” Tän mahdollisuuden mä haluan antaa tosi monelle”- kokemukset vertaistuen antamisesta	22
YHTEENSÄ	162

7.1 ”Kaikki oli kanssakulkijoita” - osallistujien kokemukset omasta ryhmästä

Kategorioita, joissa haastatellut kuvaavat oman ryhmänsä muihin osallistujiin liittyviä kokemuksia, sekä ryhmänsä sisältöjä löytyi aineistosta eniten. Kategoriat jakautuivat tasaisesti kuvaamaan ryhmän sisältöä ja kokemusta ryhmältä saatavasta tuesta. Kokemukset ryhmästä ovat olleet poikkeuksetta positiivisia. Negatiivisia kuvauksia aineistossa ei esiinny lainkaan. Haastatteluissa välittyi yhteisen ongelman äärelle kokoontuneen ryhmän olleen avoin ja osallistujia tukeva. Haastatellut kertovat runsaasti vertaistuesta ja helpotuksen tunteesta, joka syntyi siitä, ettei ole yksin velkaongelmainen. Ryhmään tulemisen ja omien velka- asioiden esiintulon osa haastatelluista kuvaa hävettäneen ja jännittäneen heitä, mutta yhteisen kokemusmaailman tuoneen helpotusta tilanteen käsittelyyn.

”Me ollaan ton ryhmän kesken tuettu toisiamme tosi hienosti.

Se on mun mielestä ihana huomata, että on se ryhmähenki. Ei tuu semmonen olo, että voinks mä nyt sanoo, tai tehdä näin, kun nää muutkin on tässä.”

”Mä oon aina tuntenut, että mä oon yksin asioissa. Täällä mä koin, että mä en ollut enää yksin. Ne oli kaikki siinä kanssa-kulkijoita.”

”Joo, autettiin toinen toisiamme. Tuli sellainen olo, vähän kun AA- kerho alkoholisteille, niin tää oli velallisille samanlainen.”

”Mä luulen, että se oli kaikille helpottavaa sillä lailla, et huomaa että niin moni on samassa tilanteessa.

Oli se nyt mikä asia tahansa, mikä vie sut tavallaan masennukseen, tai tämmöseen tilaan että sä et jaks, pysty, etkä kykene ja sä tunnet hirveitä arvottomuutta ja syyllisyyttä sun omasta tilanteesta. Niin silloin kun on joku, joka on rinnalla-kulkija ja sanoo, että et oo yksin.”

Osallistujien kertomuksissa välittyi itse koetun vertaistuen lisäksi vahvasti oma tuki muita ryhmäläisiä kohtaan. Ryhmän sisältöä kuvataan eniten omaa velkatilannetta selvittävänä sekä koulutuksellisena ohjauksena velka-asioiden hoitamiseen. Haastatellut kertovat ryhmänsä olleen itsestä velkojen selvittämistä ryhmää vetävien ohjauksessa. Alla joitain esimerkkejä sisältöön liittyvistä kokemuksista.

”Kaikki ollaan autettu toinen toistamme. Jos jollain on ollu joku ongelma, vaikka tietokoneen kanssa. Ei oo vaikka osannut lähettää sähköpostia oikeeseen paikkaan, tai osannut hakea oikeesta paikasta oikeita juttuja, niin ollaan tuettu toinen toisiamme. Kyllä tossa on tullut kaikkien velka-asiat selville. Alussa sovittiin, ettei puhuta kenenkään asioista ulospäin.”

”Siellä oli tietty hyvin suunniteltu järjestys missä mennään ja mitä opiskellaan ja mitä tehdään, et seuraavana päivänä hoidetaan nää ja nää asiat kuntoon ja sitten seuraavana toiset.”

”Kyllä se oli tällaista työhönoppimista samalla. Elikkä siellä koulutettiin, luettiin ja sit ruvettiin heti käytäntöönpaneen niitä asioita.”

”Me tehtiin ite se työ vetäjien ohjeistuksella. Me haettiin ite velat ja liitteet ja täytettiin kaikki paperit mitä pitää täyttää.”

7.2 ”Ne istuu vieressä tarvittaessa” – kokemuksia vetäjistä

Vaaterin projektityöntekijöistä esiintyy aineistossa usein ilmaisu vetäjä. Sana kuvaa aineiston mukaan hyvin sitä roolia, mikä projektityöntekijöillä on osallistujiin nähden. Eniten haastatellut kuvaavat vetäjien ohjaavaa roolia velanhoidon prosessin tukena. Samaa ohjaajan roolia todentavat edellisessä kategoriaryhmässä kokemukset ryhmän sisällöistä. Siinä oma

ryhmä nähdään ohjattuna ja koulutuksellisena oman velkatilanteen selvittelynä. Ohjaajien merkitys on ollut keskeinen haastateltujen velkatilanteiden selvittämisessä.

”Vetäjien näyttäminen ja neuvominen, et hei ota yhteyttä tonne ja tonne. Ne istuu vieressä tarvittaessa, tai tulee mukaan jos joku tarvii apua. Eli mun ei tarvi olla vieraiden asioiden kanssa yksin.”

”Se, ettei oo tarvinnu ite hakee velkoja. Mä oon ainakin sillee, et mun on, tai oli tosi vaikee lähtee niitä hakemaan. Mut et sit kun vetäjät näytti miten se toimii, niin eihän tää oo ollenkaan vaikeeta.”

”Vetäjä on mun oppiäiti tässä hommassa.”

Toinen vahva kategoria ryhmän vetäjiin liittyen on heidän joustava ja osallistujan oman ryhmävaiheen jälkeenkin jatkuva tukensa. Haastatellut kuvasivat tätä seuraavasti.

”Jos kokee sen selvittelyn liian hankalaksi, niin voi antaa vetäjälle valtakirjan, niin se saa tehtyä sen kaiken. Ja joskus on semmoinen tuntu et ei ite osaa, kykene, pysty, tai jotain.”

”Kun pääsee velkajärjestelyyn, niin vetäjän tuki ei lopu siihen, et siihen pystyy ottamaan aina jälkikäteenkin yhteyttä.”

”Se on iso asia, et he ei oo sellasia ns. valtion vrkamiehiä. Kello lyö neljä niin se loppuu siihen. Vaan et vaikka illalla soittat, niin vastatataan, tai soitetaan takas.”

Vetäjät nähtiin henkilöinä ymmärtäväisinä ja kannustavina. Kokemukset vetäjistä ja heidän toiminnastaan olivat aineistossa pelkästään positiivisia. Vetäjille oli myös helppo puhua asioistaan. Heidän hyväksi koettu ammattitaitonsa ja osaamisensa nousivat myös esiin haastatteluissa.

”Vetäjät on semmosii, miten mä sanoisin, myötäelävii, tai semmosii et he ei syyllistä ollenkaan, et miks sä oot tehny noin tai näin. Tää on kyllä ollu oikeesti todella hyödyllinen ryhmä.”

”Vetäjien ammattitaito siihen mitä lähettiin tekemään, se oli järkkymätön. Heidän ammattitaito on jotain ihan huippuluokkaa Suomessa. Ne antaa uskon siihen, että ihminen pystyy meneen eteenpäin asioissa, vaikka elämä on vähän välillä kovistellut.”

Aineistoni perusteella näyttää siis siltä, että talous- ja velkaongelmia selviteltäessä ryhmämuotoisesti on ryhmän ohjaajien kohdalla tärkeää, että he ovat joustavia, empaattisia ja asiansa osaavia ammattilaisia. Myös ohjaava, opetuksellinenkin rooli näyttäytyy vahvana.

7.3 ”Ennen mä heitin ne laskut roskikseen”- eläminen velkaisena

Taloustilanteestaan haastatellut paljastivat asioita nykytilanteestaan ja menneisyydestään. Näistä kertomuksista syntyi useita kategorioita, jotka jakaantuivat kahteen luontevaan pääkategoriaryhmään, eläminen velkaisena ja nykyinen taloustilanteeni. Tässä luvussa kuvaan haastateltavien kokemuksia ylivelkaisena elämisestä.

Kuvatessaan elämäänsä velkaisena haastellut kertoivat eniten omasta toiminnastaan velkaisena. Näissä lainauksissa nousevat esiin oma asioiden hoitamattomuus ja toisaalta voimattomuuden tunteen tuomat haasteet. Haastatteluihin liittyvänä huomiona on mainittava, että nämä kertomukset liittyvät kaikilla aikaan ennen Vaateri-ryhmään osallistumista eikä se liity haastateltujen nykytilanteeseen, vaikka heidän velkatilanteensa jatkuisi edelleen.

”No rahaa kun tuli, niin mä saatoin mennä kauppaan ja ostaa mitä vaan. Tuhlasin rahat heti ja jätin laskut maksamatta.”

”Sit kun mä sain ensimmäisen kodin, mä rupesin vaan tilaan mun kotiin kaikkea, koska luottotiedot oli jo mennyt.”

”Mä sairastuin masennukseen, sit mua ei kiinnostanu ees mikään. Sit mä ostin lapselle kaikkii vaatteit, et mä hyvittelin mun pahaa oloa silleen.”

Haasteltujen omaa velkaantumishistoriaa avaan yleisesti, ilman suoria aineistolainauksia, heidän yksityisyydensuojansa turvaamiseksi.

Haastatellut kertoivat laajasti velkaantumisensa historiasta ja siihen liittyi mm. kokemuksia omasta yrittäjyydestä, missä epäonnisuuden tai sairastumisen kautta on syntynyt ylivelkatilanne. Myös suuret yksittäiset hankinnat tai velan takaus/sen takaisinmaksu ovat saattaneet olla ylivelkaantumisen taustalla. Aineistossa esiintyy myös muiden itselle aiheuttamaa velkaa, joka on syntynyt haastateltujen nimissä tehdystä velasta tai heidän nimissään olevien palveluiden tai tuotteiden maksamatta jättämisestä. Lainalla lainan maksu sekä pikavipit ovat myös syitä velkatilanteen pahenemiseen. Haastatteluissa ilmenee myös kaikkien haastateltujen kohdalla velkatilanteen pitkittyminen vuosiksi. Eräillä haastatelluilla luottotiedot ovat menneet heti heidän täysi-ikäiseksi tultuaan ja eräs haastatelluista odottaa luottotietojaan palaaviksi yli kahdenkymmenen vuoden luottokelvottomuuden jälkeen.

Velkaantumishistoriansa lisäksi osallistujat kertoivat myös siitä, miten velasta on yritetty suoriutua erilaisin keinoin, kuten seuraavissa esimerkeissä.

”Töitä ois ollut vaikka kuinka paljon, mutta lääkäri sano et sun työt on tehty. Niin sit sitä vähän aikaa yritetiin tavallaan. Ei meillä mitään pikavippejä ollut, mutt sit yritettiin selvitä jonkin aikaa, tiedät sä velkaa velalle systeemillä ja eihän se toimi. Tavallaan oli toiveissa, et sit se työsarka aukee.”

”Mä tein töitä kuus – seittemän päivää viikossa, 12- 15 tuntia päivässä. Mä hamstrasin kaikki ylimääräiset duunit mitä oli. Tein paria eri työtä ja ajattelin että mä pystyn omalla työlläni maksamaan tämän velan pois. Jos oli vapaapäivä, se oli tosi raskasta, koska silloin sä kohtaat ne asiat. Postilaatikosta pamahtaa ulosottomiehen, tai velkojan kirje, nii ei jaksa välttämättä ees avata niitä.”

Jokainen haastateltu oli hakenut apua velkatilanteensa selvittelyyn ennen Vaateriin osallistumista vähintään yhden kerran. Pääasiallisesti apua oli haettu kunnallisesta talous- ja velkaneuvonnasta, mutta myös kolmannen sektorin toimijoilta. Kaikkien haastateltavien yhteisenä kokemuksena esiintyi se, että veloille ei ole ollut tehtävissä mitään.

”Mä yritin velkaneuvontaan. Mä soitin sinne, niin ne sano et ei oo mahollista, että kun sä oot opiskelija. Ei oo minkään näköistä mahollisuutta tulla velkajärjestelyyn. Mut ei se sit ollutkaan niin. ”

”Oishan nekin voinut auttaa. Mut ei ne varmaan kyennyt, jaksanut, tai jotain.”

”Jotenkin mä ymmärsin sieltä et pitäis olla ne säännölliset tulot.”

”Ne pyys velkaneuvonnassa sellasia papereita, joita ei oo olemassakaan. Se velkaneuvontakin sano, että sä oot liian monimutkainen tapaus tänne. Sit ne sanoi, että ota nää ja nää paperit mukaan ja tuu uudelleen. Niin sit ne sano, et ei tästä tuu mitään.”

Haastattelujeni perusteella velkatilanne näyttäisi vaikuttaneen kaikkiin osallistujiin siten, ettei lisävelkaantumista pyritty tai pystytty enää hallitsemaan ylivelkatilanteessa, vaan haettuihin saataviin syntyi välinpitämätön suhtautuminen. Jokainen haastateltu oli kuitenkin yrittänyt löytää apua velkatilanteeseensa ennen Vaateriin osallistumista, mutta tällöin heille ei oman kokemuksensa mukaan ollut tarvittavaa palvelua, tai tukea tarjolla.

7.4 ”Nyt kun tulee rahat, mä maksan ekana laskut”- nykyinen taloustilanteeni

Kategoriaryhmässä esiintyvät ne aineiston tulokset, jotka kuvaavat haastateltujen nykyistä talous- tai velanhoidotilannetta sekä oppimiskokemuksia velanhoidossa. Kaikille osallistuneille yhtenäistä on se, että jokaisen velkaongelmaan on syntynyt ratkaisu Vaateri-toimintaan osallistumisen myötä. Kolmella haastatelluista on nykyisellään käynnissä velkajärjestely ja yhden haastatellun kohdalla velat on talousohjauksen ryhmän aikana neuvoteltu velkojien kanssa ja velanhoito on juuri päättymässä maksuohjelman mukaisesti. Tästä syystä velkatilanteen ratkeamiseen liittyvää aineiston osiota ei ole tarpeen käsitellä aineistolainauksin. Yleisesti voidaan sanoa, että talousohjausryhmä nähdään tilanteen ratkeamisen osalta merkittävänä ja siinä erityisesti vetäjien rooli on ollut ratkaisevassa asemassa jokaisen velkatilanteen kohdalla.

Näitä edellä mainittuja ratkaisuja voisi kutsua taloudenhoidon ulkoisiksi ratkaisuksi, joissa tilanteeseen on löytynyt selkeä suunnitelma ja vaihtoehto asian hoitamiseksi. Aineistossa esiintyy tämän lisäksi useita oppimiskokemuksia talouden hoitamisesta, jotka ovat haastateltujen oivalluksia tai päätöksiä omasta taloustilanteestaan ja edesauttavat ulkoisen ratkaisun edistymistä.

”Opin oikeesti, miten tärkeit ne luottotiedot on”

”Nyt kun tulee rahat, mä maksan ekana laskut ja sit vasta shoppaan.”

”Mä osaan opettaa mun lapsiakin eri tavalla nyt. Luottotiedot pitää säilyttää, ne pitää olla kunnossa ja niitä ei käytetä missään väärin.”

”Niin sit mä oon miettinyt sitä kun mä tiedän itteni, et miten helposti kaikki voi vaan levitä käsiin. Niin miettii sitä, et jos laittais sit kuitenkin itelle semmoisen luottokiellon, et ei pystyis ottaan mitään lainoja enää. Mä on liian kiltti ihmisenä. Ettei käy niin että joku sit hyväksikäyttää ja ylipuhuu mut otamaan jonkun lainan ja sit mä oon taas veloissa.”

Kaikki haastatellut ovat siis kokeneet nykyisen taloustilanteensa kohentuneen Vaateri-toiminnan ansiosta ja erityisesti taloudenhallintaan liittyvän osaamisensa parantuneen. Taloustilanteen koheneminen ei kuitenkaan tarkoita velkajärjestelyyn päässeiden kohdalla käteen jäävän rahamäärän muutoksia, vaan omaa ymmärrystä tilanteestaan ja velkajärjestelyprosessin etenemisestä sekä aktiivista toimintaa oman taloutensa hallitsemiseksi.

7.5 ”Tän mahdollisuuden mä haluun antaa tosi monelle” -kokemukset vertaistuen antamisesta

Tutkimuskysymyksenäni koski osallistujien kokemuksia ryhmästä ja taloudesta. Vaaterin rakenteeseen liittyy myös osallistujien kouluttautuminen vertaisohjaajaksi. Tämä oman ryhmän jälkeen tai ulkopuolelle annettava tuki nousikin selkeästi omaksi kategoriakseen. Kolme haastatelluista on jo toiminut vertaisena ja yksi haastateltava saapui haastattelutilanteeseen tuoden uuden ryhmään hakijan projektityöntekijää tapaamaan. Vertaisohjaajakoulutuksen ollessa osa Vaaterin sisältöä, se voidaankin nähdä oman ryhmän luontevana jatkumona.

Tähän tutkimukseen osallistuneet kuvaavat vertaisuuttaan konkreettisin esimerkein antamastaan velanhoidon tuesta, sekä toimintatapansa kuvauksina. Toiminnassa on hyvin erilaisia tasoja. Siinä missä joku ohjaa velkaisia ottamaan yhteyttä vetäjiin ja suunnittelee ensimmäistä ohjattavaa, on joku toinen ollut tukemassa jo useita velkaselvittelyn prosesseja. Seuraavassa esimerkkejä siitä, mitä vertaisena toimiminen on haastatteleminen tarkoittanut.

”Mulla on toukokuussa kaikki puhasta. Taas on luottotiedot, jolloin mä palaan nollaviivalle ja vähän yli, koska mä oon jo pystynyt tienämään tässä viime vuosien aikana. Mä voin tienata, mä voin tehdä töitä, mä voin tehdä liiketoimintaa, mä voin tehdä mitä vaan. Eikä olla täällä suossa aina ja tän mahdollisuuden mä haluan antaa tosi monelle.”

”Hetimit kun mä lähdin mukaan Vaateri-ryhmään ja sain omia asioita kondikseen, niin ruvettiin jeesaan yhtä kaveria ja saatiin se seuraavaan ryhmään sisään ja hän pääsi omista juutuista ja nyt tosi kovaa jeesaa taas sitten muita.”

”No yks oli semmonen poika. Sillä oli muovisäkillinen laskuja pussissa ja se sano, että ei hän ymmärrä näistä nyt yhtään mitään. Mä tein sille semmosen listan. Siis tää oli kertakäynti. Se kesti varmaan kaks ja puoli tuntia. Mä tein sille sen laskelman, et näin paljo sulla on velkaa ja sit mä tein vielä toisen listan, että nyt sä soitat ulosottovirastoon ja pyydät sieltä tämmösen ja sit sä vertaat näitä lukuja lukuja puuttuaks sieltä jotain. Se oli kuitenkin niin pieni se velkamäärä, et puhuttiin muutamista tonneista ja mies oli nuori ja töissä. Mä sanoin et sulla ei oo mitään ongelmaa, tästä lähtien sä avaat joka laskun ja teet budjetin vaikka ruutupaperille ja mä näytin sille miten. Niin se itki se poika, kun se lähti mun luota, se oli niin kiitollinen.”

Haastatteluissa nousi esiin myös vertaisuuteen liittyvät erilaiset tarpeet. Joillekin haastatelluille soitetaan suoraan ja heiltä pyydetään apua velkatilanteen selvittelyssä. Suurimmalle osalle tuettavat ohjautuvat kuitenkin projektityöntekijöiden välityksellä. Eräs haastatelluista kuvasi omaa rooliaan suhteessa vetäjiin seuraavalla tavalla.

”Vetäjä tietää asiat, hän tietää lakipykälät ja kaikki mahdolliset. Nyt isoin virhe mitä mä voisin tehdä, et mä lähden lupaan tollaselle ihmiselle liikaa. Vaikka mä pääsin veloista, niin kaikille ei käy näin. On velkoja joita ei pysty muuttamaan tai muuta.”

Kaikki haastattelemani osallistujat ovat toimineet, tai aloittamassa toimintaansa vertaisena. Tämän tutkimuksen valossa kiinnostus vertaisuuteen näyttää suurelta, mutta pieni otantani voi vaikuttaa tähän tulokseen. Yhteiseltä kaikille näyttäisi olevan se, että omaa hyväksi koettua talouden- ja velanhoitoon saatua apua halutaan välittää sitä tarvitseville.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää ryhmämuotoiseen talousohjaukseen osallistuneiden kokemuksia ryhmästä ja taloustilanteestaan. Kokemukset omasta ryhmästä olivat poikkeuksetta positiivisia ja ryhmältä saatiin niin konkreettista tukea asioiden hoidossa, kuin henkistä vertaistukeakin. Ryhmä koettiin sisällöllisesti asiapitoisena ja koulutuksellisenä, josta kaikki haastatellut eivät nähneet vertaisohjaajakoulutusta selkeänä sisältönä. Ryhmää pidettiin sisällöllisesti myös velkatilanteeseen ratkaisuja hakevana.

Kokemus ryhmän vetäjistä tukee edellä mainittua. Heidät nähtiin ammattitaitoisina ja kannustavina. Ohjaajan roolissa vetäjät näyttäytyvät ikään kuin ”velanhoidon kouluttajina”, jotka ohjaavat ryhmäläisiään selvittämään itsenäisesti talouttaan. Teoriaosuudessa käsittelemäni voimaantuminen on läsnä haastateltujen kokemuksissa velkojensa selvittelyssä, samassa tilanteessa olevien auttamisessa ja heidän kuvatessa nykyistä taloustilannettaan.

Vetäjillä oli myös vahva merkitys ammattilaisina, joiden toimintaan voidaan luottaa ja joita ilman prosessit eivät olisi mahdollisesti lainkaan edenneet. Tähän liittyen tein mielenkiintoisen aineistolöydöksen. Kaikilla haastatelluilla on ollut aiempia kontakteja velkatilanteeseen tukea tarjoavien tahojen kanssa, mutta asioita ei ole eri syistä johtuen saatu viedyksi eteenpäin. Nykyistä taloustilannettaan kuvatessaan kaikki vastaajat kertovat saaneensa ratkaisun velkatilanteeseensa, joko velkajärjestelynä tai maksusuunnitelmana. Tutkimukseni ei sinällään selvennä, mistä tämä ero johtuu.

Vastaajat itse kokivat saaneensa aiemmin riittämätöntä ohjausta tai tilanteensa olleen aiemmille tahoille liian haastava. Myös epäilyksiä talous- ja velkaneuvonnan ehtimisestä ja viitsimisestä esiintyi aineistossa. Verrattaessa vastaajien aiempaa taloustilannetta nykyiseen on merkillepantavaa, että kolme neljästä haastatellusta on nykyisellään julkisen järjestelmän piirissä velkajärjestelyssä ja yksi haastateltu on neuvotellut maksusuunnitelman projektin työntekijöiden avustamana. Tämä antaa mielestäni kuvaa Vaateri-ryhmämuotoisen talousohjauksen toiminnan tarpeellisuudesta.

Myös Ylivelkaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen julkaisussa (Peura- Kapanen ym. 2016, 48) todetaan monien velkaantuneista tarvitsevan erilaisten ammattilaisten tukea. Tukea tarvitaan niin veloista selviämiseen, raha-asoiden hoitamiseen, kuin elämän kuntoon saamiseenkin. Monet eivät pysty yksin selvittämään asioitaan tai käyttämään tilanteessaan eri asiantuntijoiden palveluita. Ensiarvoisen tärkeää on velkaantuneen oman toimintakyvyn palautuminen.

Myös Höltän (2015) tutkimuksessa vertaistuki koettiin velallisten auttamisessa tärkeäksi, erityisesti hyvien neuvojen vuoksi. Velkaneuvojan ei nähty välttämättä pystyvän antamaan käytännön tilanteisiin yhtä hyviä neuvoja kuin vastaavan tilanteen kokenut. Höltän tutkiman vertaispuhelinneuvonnan ei nähty niinkään auttavan velkatilanteen ratkeamiseen vaan vaikuttavan enemmän jaksamiseen. Omassa opinnäytetyössäni tutkimuksen kohteena ollut ryhmämuotoinen talousohjaus taas nähtiin selkeästi myös velkatilanteen ratkaisevana tekijänä.

Velkaantumisestaan kertoessaan haastatellut eivät kaunistelleet omaa toimintaansa, vaan kertoivat usein esimerkein, miten laskut ovat jääneet avaamatta, tai menneet suoraan roskikseen. Myös lisävelan ottaminen sekä asioiden ja tavaroiden tilailu ilman maksukykyä esiintyivät haastatelluissa. Toisaalta haastattelut sisälsivät myös kertomuksia siitä, miten työllä on yritetty selvittää ylivoimisista veloista tai lainalla yritetty pelastaa liiketoimintaa. Taloustilanteensa selkenemistä, joka siis tapahtui kaikilla haastateltavilla, he eivät juurikaan kommentoi taloustilanteensa muutoksilla. Tämä johtunee siitä, että suurinta osaa koskee velkajärjestely siten, että heidän tulotasonsa pysyy maksuvara huomioiden suunnilleen entisellään.

Nykyisen taloustilanteen kuvaukset painottuvat enimmäkseen oppimiskokemuksiin. Aineistossa korostuu asioiden hoitamisen tärkeys. Jaottelen taloustilanteessa tapahtuneet velkaantumisen ja velanhoidon muutokset ulkoisiksi ratkaisuksi ja oppimiskokemukset velanhoidon sisäisiksi ratkaisuksi. Näiden suhde on mielestäni läpileikkaava koko opinnäytetyössäni. Ryhmän tavoitteellinen toiminta ja vetäjien rooli ”velanhoidon kouluttajina” tähtäävät sekä ulkoisen että sisäisen ratkaisun löytymiseen. Velkatilanteen katkaisu vaatiikin näiden molempien toteutumista.

Edellä mainittu huomioiden ryhmämuotoisen Vaateri -talousohjauksen voidaankin nähdä sisältävän elementtejä niin sosiaalisesta tuesta ja kuntoutuksesta, osallistujien taloustilanteen ”asianajosta”, vertaistuesta kuin velkaneuvonnastakin. Osallistujien ohjautuminen julkisten palveluiden piiriin on vaatinut osallistumista Vaateriin. Mielestäni onkin aiheellista kysyä, tarvitsisiko tulevaisuuden talous- ja velkaneuvonta tämän tyyppisiä palveluita nykyisen toimintansa oheen? Velkatilanteessa olevien määrä ei ole laskussa ja ongelmat kroonistuvat, minkä jälkeen niihin on entistä haasteellisempaa puuttua. Työntekijöiden rooli näyttäytyykin koko prosessissa keskeisimpänä ja osaamiseltaan vaativana sekä laaja-alaisena. Voidaan kysyä, mistä tähän löydettäisiin soveltuvia tekijöitä?

Tutkimuksessani löytyi myös toinen mielenkiintoinen aineistolöydös. Kaikki haastatellut ovat oman ryhmävaiheensa ja velkatilanteen selvittelyn jälkeen aloittaneet tai aloittamassa vertaisohjaajana toimimista. Haastateltujen kohdalla voidaan pääsääntöisesti puhua vertaisohjaajuudesta sekä kokemusasiantuntijuudesta. Kyseessä on vapaaehtoistyö, aineistoni mukaan ”kutsumustakin” vaativa ohjaustehtävä, missä oma kokemusmaailma on yhteneväinen ohjattavien kanssa. Myös kokemusasiantuntijuuden elementtejä on löydettävissä Vaateri -talousohjauksen vertaisohjaajana toimiessa. Auttamistyö saattaa sisältää viranomaisyhteydenottoja ja asiantuntijatyössä toimivien kanssa tehtävää yhteistyötä. Tässäkin kategoriassa ilmenee vertaisten odotukset avustettavien sisäiseen ratkaisuun, jolloin he voivat olla tukemassa avustettaviensa pyrkimystä ulkoiseen ratkaisuun.

Vertaisuutta arvioitaessa on kuitenkin huomioitava haastateltavieni pieni määrä. Vertaisuutta saattaa Vaaterin läpikäyneissä esiintyä myös huomattavasti pienimuotoisempana kuin miten se tämän aineiston perusteella näyttääytyy. On kuitenkin huomionarvoista, että kaikki tutkimukseeni osallistuneet olivat kiinnostuneita vertaisuudesta.

9 POHDINTA

Luvussa pohdin opinnäytetyöni prosessia, omaa oppimistani sekä aineiston keräämisen ja analysoinnin soveltuvuutta opinnäytetyöhöni. Pohdin myös, vastasiko tutkimus sille asetettuihin tavoitteisiin sekä aiheita jatkotutkimuksiin.

Vaateriin liittyvä opinnäytetyö oli minulle selvä aihevalinta jo pitkään ennen prosessin aloittamista. Suhteeni projektiin on melko läheinen, koska olen sille aikanaan projektisuunnitelman ja rahoitushakemuksen tehnyt, yhdessä nykyisen projektipäällikön kanssa. En kuitenkaan nähnyt tässä riskiä, koska olen ollut sivussa Vaateria järjestävän Elämänlaatu Ry:n aktiivisesta toiminnasta suurimman osan projektin toiminta-ajasta. Koin mielekkäänä palata katsomaan, mitä projektille kuuluu ja miten osallistajat

ovat sen kokeneet. Aihe tuntui myös ammatillisessa mielessä kiinnostavalta, koska pitkään työllisyyden ja työttömyyden rajapinnalla toimineena, on ylivelkaantumisen ja yleisesti velkaongelmien merkitys nähtävissä mm. työllistymistä hidastavana tekijänä. Tutkittava aihepiiri oli myös sen verran etäinen omiin työtehtäviin nähden, että siihen oli mukava tarttua hiukan vieraana asiana. Opinnäytetyön tekeminen on ollut omaa osaamistani syventävää talousohjauksen, velkajärjestelyn ja monien muiden vastaan tulneiden seikkojen osalta. Tutkimuskysymykseni muotoutui lopullisesti vasta opinnäytetyöryhmässämme sen oltua alun perin aivan liian laaja.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli saada tietoa Vaateriin osallistuneiden kokemuksista ryhmästä ja taloudestaan. Suunnittelin aineiston keräämistä kyselylomakkeella, mutta opinnäytetyöni ohjaajan kanssa käytyjen keskustelujen myötä päädyin haastatteluun. Aineistoa kertyikin runsaasti ja itse haastattelut sujuivat mutkattomasti, uskoakseni molemmin puolin. Mielestäni oli hiukan yllättävää, että haastateltavia olisi ollut tulossa enemmänkin, mutta ensimmäistä aineistoanalyysiään tekeväälle 55 sivua litteroitua tekstiä tuntui riittävältä.

Aineiston analysointi oli mielestäni opinnäytetyön haastavin vaihe. Valitsin analyysiksi kategoria-analyysin ja tutustuin siihen kirjallisuuden, opinnäytetyöryhmän, opponoinnin ja muiden tutkimusten kautta. Tästä huolimatta huomasin haasteekseni, että lähdin johdattelemaan aineistoa olettamieni lopputulosten suuntaan ja jouduin ottamaan siihen etäisyyttä ja aloittamaan analyysin uudelleen pariinkin otteeseen. Kategorioiden avaututtua aineistosta nousi kuitenkin selkeästi esiin osallistujien kokemukset ja tutkimus vastasikin mielestäni sille asetettuihin tavoitteisiin.

Opinnäytetyön tekeminen herätti myös useita jatkotutkimuksen aiheita. Voisiko Vaateria mallintaa muille toimijatahoille? Onko vertaisena toimimisella vaikutusta velkaongelman uusiutumiseen? Millaisia ovat vertaisohjaajien tarjoaman tuen vaikutukset?

Viimeisenä aineistolainauksena haluan käyttää viimeisen haastatteluni viimeistä lausetta, kun haastateltavani oli kertonut ryhmänsä ja erityisesti sen vetäjien antamasta merkityksellisestä tuesta tilanteeseensa.

”Tee tällä jotain hyödyllistä!”

Toivon, että näin kävi ja lämmin kiitokseni kaikille haastatelluille.

LÄHTEET

Blomgren, J., Maunula, N. & Hiilamo, H. (2014). *Sairastuttaako Velka? 15 vuoden seuranta tutkimus pitkäaikaisesti ylivelkaantuneista*. Julkari, STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto 2014, 245-263. Haettu 14.12.2017 osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116221/blomgren.pdf?sequence=2>

Finanssialan keskusliitto (2017). *Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat*. Tekstiraportti 2017. Haettu 19.3.2018 osoitteesta http://www.finanssiala.fi/materiaalit/SLM_2017_Tutkimusraportti.pdf

Hietala, O. & Risanen, P. (2015). *Opas kokemusasiantuntija toiminnasta*. Helsinki: Unigrafia Oy.

Hiipakka, E. (2016). *Suomalaisten ylivelkaantuminen, sosiodemografisten taustatekijöiden ja kulutuksen vaikutuksen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän Yliopisto. Haettu 14.4.2018 osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/50436/URN:NBN:fi:juu-201606193208.pdf?sequence=1>

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). *Tutki ja kirjoita*. Porvoo: Bookwell Oy.

Hokkanen, L. (2014). *Autetuksi tuleminen: valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet*. Väitöskirja. Lapin Yliopisto. Haettu 11.3.2018 osoitteesta <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61787>

Hölttä, H. (2015). *Kuinka auttaa velkaongelmaisia? – Velkalinjan asiakkaiden näkemyksiä saadusta neuvonnasta ja velkaongelmaisten auttamisesta*. Maisterin tutkielma. Helsingin yliopisto. Luettavissa Helsingin yliopiston kirjastoissa sähköisessä muodossa.

Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäyttyönä*. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2018), *Tuomioistuimen vahvistama velkajärjestely*. Haettu 20.2.2018 osoitteesta <https://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Maksut-laskut-perinta/perinta/velkajarjestely/>

Kiviniemi, K. (2015). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 74-88.

Kivipelto, M. (2008). *Osallistava ja valtaistava arviointi. Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin*. Stakesin verkkojulkaisu. Haettu 17.5.2018 osoitteesta <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/t17-2008-verkko.pdf>

Kuronen, M. (2004). Valtaistumista vai voimaantumista. Feministisiä näkökulmia empowermettiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Kuronen, M., Granfelt, R., Nyqvist, L. & Petrelius, P. (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö*. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus, 277- 296.

Laki sosiaalisesta luototuksesta 1133/2002. Haettu 9.1.2018 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021133>

Laki talous- ja velkaneuvonnasta 713/2000. Haettu 9.1.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000713>

Laki talous- ja velkaneuvonnasta 813/2017. Haettu 9.1.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170813>

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993. Haettu 9.1.2018 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930057>

Lehtonen, L. (2016). *Periytyvätkö velan vaikutukset, vanhempien ylivelkaantumisen yhteys lasten toimeentulotuen saamiseen*. Pro gradu- tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Haettu 12.2.2018 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/167194/Lehtonen_Yhteiskuntapolitiikka.pdf?sequence=2

Majamaa, K., Sarasoja, L. & Rantala K. (2017). *Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa, Analyysi velkomustuomioista*. Julkari, STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto 2017, 1. Haettu 15.3.2018 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135270/YP170921_majamaaym_online.pdf?sequence=3

Marjovuori, A. (2014). *Vapaaehtoistyön ytimessä*. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu 2014: 9. Haettu 20.5.2018 osoitteesta https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/44979/marjovuori_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf

Muttillainen, V. (2004). *Sosiaalipolitiikkaa ylivelkaantuneille*. Janus 1/2004. Haettu 16.2.2018 osoitteesta <https://journal.fi/janus/article/view/50251>

Nylund, M. (1996) *Oma-apuryhmät vapaa- ehtoisuuden ja julkisen väli- maastossa. Oma-aputoiminnan valtakunnallinen kehittämisselvitys 1994- 1996*. Helsinki: Kansalaisareena ry.

Peura-Kapanen, L., Aalto, K., Lehtinen, A-R. & Järvinen, R. (2016). *Ylivel- kaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016. Haettu 19.2.2018 osoitteesta http://tietokayttoon.fi/documents/10616/2009122/26_Ylivelkaantumi- sen+ehk%C3%A4isyn+ja+hoidon+tehostaminen.pdf/97f54cef-7913-46fc- a469-1b4e0c79d1ba?version=1.0

Puusniekka, A. & Saaranen-Kauppinen, A. 2006. *Sisällönanalyysi*. Kvali- MOTV. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Yhteiskuntatieteellinen tieto- arkisto. Haettu 29.5.2018 osoitteesta http://www.fsd.uta.fi/menetelma- opetus/kvali/L7_3_2.html

Rissanen, P. & Puumalainen, J. (2016) *Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus*. Kansalaisareena kuntoutus 1/2016. Haettu 20.5.2018 osoitteesta http://www.kansalais- areena.fi/KUN1601_katsaus_vapaaehtoisuus.pdf

Roos, J.P. (1987) *Suomalainen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sakasti (n.d.) *Palvelu Suomen evankelis- luterilaisen kirkon työntekijöille ja toimijoille, Avustusprosessi*. Haettu 3.3.2018 osoitteesta <http://sa- kasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content364029>

Siitonen, J. (1999) *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Väi- töskirja. Jultika.oulu.fi. Haettu 1.6.2018 osoitteesta <http://jul- tika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf>

Suomen Asiakastieto Oy (2017) *Kuluttajien maksuhäiriömerkinnät yhä 16 prosenttia kasvussa*. Haettu 11.1.2018 osoitteesta <https://www.asiakas- tieto.fi/web/fi/uutiset/kuluttajien-maksuhairiomerkinna- t-ya-16-prosen- tin-kasvussa.html>

Takuusäätiö, *Ratkaisuja velkaongelmiin*. Haettu 14.1.2018 osoitteesta <https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin>

Takuusäätiö, *Sosiaalinen luotto*. Haettu 12.3.2018 osoitteesta <https://www.takuusaatio.fi/hae-apua/talous-ja-velkaongelmat/sosiaali- nen-luotto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) *Sosiaalinen luototus 2016 – kuntakyselyn osaraportti*. Haettu 2.3.2018 osoitteesta <https://thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/aikuisten-sosiaalipalvelut/tilastokysely-kuntiin/sosiaalinen-luototus>

Tilastokeskus, *käsitteet*. Haettu 19.3.2018 osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/yksityisoikeude.html>

Valtioneuvoston julkaisut (2015) *Selvitys talous- ja velkaneuvonnan nykytilasta ja järjestämismahdoista*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 28/2015, 31-32. Haettu 6.2.2018 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75026/TEM-jul_28_2015_web_09042015.pdf?sequence=1

Ylistö, S. (2006). *Vastuussa omasta elämästä: Elämänhallinta sosiologisenä näkökulmana jälkimodernin ihmisen elämään*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän Yliopisto. Haettu 1.6.2018 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11617/URN_NBN_fi_jyu-2007346.pdf?sequence=1

HAASTATTELUN RUNKO

Vaateri ryhmämuotoiseen talousohjaukseen hakeutuminen

- Kerrotko miten tulit mukaan vaateri ryhmään?
- Kerro mistä sait tietoa ryhmästä
- Miten ryhmään hakeuduttiin

Vaateri talousohjauksen sisältö

- Kerrotko millaisia asioita ryhmänne on pitänyt sisällään
- Kerro kokemuksiasi mikä on ollut sinusta hyödyllistä, mitä olet oppinut ryhmässä?
- Mikä on ollut sinulle merkittävää?
- onko osallistuminen selkiyttänyt taloustilannettasi, jos on niin miten?

Talous

- Kerrotko taloustilanteestasi
 - kerrotko miten velkaantuminen sinun kohdallasi tapahtui
- Mahdollisia lisäkysymyksiä puheesta

Ryhmän merkitys

- Kerrotko kokemuksesi ryhmästä,
- Teillä on ollut sekä yksityisiä tapaamisia, että ryhmäpäiviä vetäjien kanssa. Kerrotko niistä?
- mitä ryhmä on merkinnyt sinulle?
- Mitä sinä olisit halunnut lisää/vähentää

Vertaisohjaajakoulutus

- Kerrotko millaista vertaisohjaajakoulutus oli?
- oletko saanut tukea vertaisohjaajilta ja jos olet saanut, niin millaista?
- Jos toimit vertaisohjaajana, niin kerrotko millä tavoin?

Asiantuntijan arvio

- Olet osallistunut ryhmään asiakkaana ja olet oman tilanteesi asiantuntija. Kerrotko minulle, millaista tukea velkatilanteessa oleva henkilö mielestäsi tarvitsee?